

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ, 1860.

ΤΟΜΟΣ Ι΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 240.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ.

—ooo—

Α΄.

ΟΙ ΚΡΗΤΕΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΚΤΗΣΙΝ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ.

(Συνέχ. ἴδε φυλλάδ. 138 καὶ 139.)

Τῶν Κρητικῶν ἀγώνων ἡ ἔποψις παρίσταται ὑπὸ ποικιλοτάτῃ μορφήν. Ὀλίγα παραδείγματα ἡ χρονογραφία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ μεσαιῶνος μαρτυρεῖ παρομοίας ἐπιμονῆς, καὶ ἀκαταβλήτου ἀντιπαλαίσεως, οὐδὲ παρέχει σκηνὰς δραματικωτέρας ἅμᾳ καὶ ποικιλοτέρας εἰς χρῆσιν τοῦ ἱστορικοῦ, τοῦ ποιητοῦ, τοῦ μυθιστοριογράφου. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐλευθερίας ἀναπηδᾷ, ὡς ἂν τις εἴποι, εἰς Κρήτην ἐκ τῶν σπλάγγων αὐτῆς τῆς γῆς· εἶναι προϊόν αὐτόφωτον, ἰδιογενές, ὡς ὁ λάδανος τοῦ Μυλοποτάμου, καὶ τῆς Ἰδῆς ὁ δίκταμος. Ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἐπενίσχυσαν ἐσχάτως καὶ ἐφῄωμενεστέραν κατέστησαν δύο σύγχρονοι ἀφορμαί· ἡ πίσις τῆς Ἑνετικῆς τυραννίδος, καὶ ἡ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας παλινόρθωσις. Ἡ ἀνάμνησις τῆς ὁμοθρήσκου καὶ ὁμογενούς διαίτης τῶν Βυζαντινῶν τότε μᾶλλον ἐρλεξε τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων, ὅτε περιέπεσεν ἡ πατρίς εἰς ἀνδραποδιῶν ζενοκρασίαν, ὅτε τὰ πάτρια δόγ-

ματα ὑπὸ τὸ κράτος Λατινεπισκόπων, ἐξκυτελίσθησαν, ὅτε ἡ χώρα διενεμήθη, δίκην ἀγορᾶς θέντος ὑποστατικοῦ, πρὸς ἐπὶ λυδας τυχοδιώκτας, τὸ πατροπαράδοτον κατὰ τοῦ γένους τῶν αὐτοχθόνων μίσος κομίσαντας μεθ' ἑαυτῶν. Ἡ πατριωτικὴ αὐτῆ πιστότης, αἴσθημα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀναλογῆσαν τὸν καιρὸν ἐκείνον πρὸς τὴν προσωπικὴν τῶν ἵπποτῶν Ιουαυιῆ, ἡ πιστότης αὐτῆ, βαρμηδὸν καθροισθεῖσα ἀπὸ τινῶν ὀχληρῶν ἀναμνήσεων, ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον κλιλωπισθεῖσα ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις τῆς Ἐκκλησίας, ἀπέβη κτήματι ὑπερούσιον, ἰδανικόν, ἐφ' ᾧ, ὡς ἐν πνεύματι οὐρανίας ἐπαγγελίας, πᾶσαι συνῆλθον αἱ καρδίαι εἰς αἴτησιν παρηγορίας καὶ ἀναπαύσεως. « Ἰπάρχουσι λαοί, γράφει δόκιμος τις ἱστορικὸς (1), ἀνεξάντλητον ἔχοντες τὴν μνήμην, λαοὶ καρτερικώτατοι εἰς τὸν πόθον τῆς ἀνεξαρτησίας, λαοὶ αἰτινῆς, ἰσχυρογνωμονοῦντες κατὰ τῆς ἐξέως, ἀλλαχού λείαν δραστηκῆς, μετὰ πολλοὺς αἰῶνας ἐτι βδελύττονται καὶ ἀποστρέφονται τὸν ζυγόν, ὃν δύναμις ἀνωτέρα ἐπέβαλεν αὐτοῖς. Τοιοῦτοι οἱ ἱρλανδοί. Τὸ γένος τοῦτο, εἰς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν ὑποβέβλημένον διακατακτίσεως, ἀρνείται ἀπὸ ἐξουσιῶν ἐτῶν νά ὁμολογήσῃ καὶ παραδεχθῆ τὴν κυβερνήσιν αὐτὴν· ἀποκρούει σήμερον τὸν δεσπότην, ὡς ἀπέκρουσεν αὐτὸν ἀνέκαθεν· διαμαρτύρεται κατὰ τῆς βίας, ὡς οἱ ἀρχαῖοι τῆς ἱρλανδίας κάτοικοι διαμαρτυρήθησαν

(1) Aug. Thierry, Dix ans d'Études Hist. VII.

εις τὸ πεδῖον ὅπου ἐνικήθησαν, τὰ δὲ ὄπλα λαμβάνων κατὰ τοῦ Ἀγγλοῦ δὲν ἐγείρεται εἰς ἀποστασίαν, ἀλλ' εἰς πόλεμον ἐθνῶσωτήριον. Μάτην ὁ κατακτητὴς ἐπειράθη παντός μέσου πρὸς διάλυσιν τῆς ἀντιπαθείας, πρὸς νομιμοποίησιν τῆς κατακτηθείσης οὐδὲν ἴσχυσε κατὰ τῆς σιδηροσοῦς Ἰρλανδικῆς ἐπιμονῆς, ἧτις καὶ δελεαστικούς δολίους, καὶ ἀπειλάς, καὶ μυρίας βασάνους διεληθούσα, ἀγῆρατος μετεδόθη ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἡ παλαιὰ Ἰρλανδία, ἰδοὺ ἢ μόνη πατρίς ἦν εὐφημοῦσι καὶ λατρεύουσιν οἱ γνήσιοι τῶν ἡμερῶν μὲν Ἰρλανδοί, ἢ μήτηρ πρὸς ἣν ὀφείλουσι τὴν διατήρησιν τοῦ θεοσεβήματος, τῆς γλώσσης, τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἰδιοπροσωπίας. Διὸ εἰς τὰς συχνὰς τῶν ἀνταρσίας ἐπικαλούνται σήμερον ἐτι τὸ γλύκιστον τῆς Ἑρῆης (πρασίνης Ἰρλανδίας) ὄνομα, καθὼς πάλαι ποτε οἱ προπάτορες τῶν ἐπεκαλέσθησαν αὐτὸ ἐν ὥρᾳ μάχης. » — Οἱ περὶ Ἰρλανδίας λόγοι οὗτοι τοῦ περιφήμου ἱστορικοῦ ἀρμοζόντως προδιατυπώσιν ὅσα ἡμεῖς ἐτοιμαζόμεθα νὰ προσδιέλθωμεν περὶ τῆς Κρήτης, ἀληθινῆς Ἰρλανδίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκ τῆς Συνθήκης, ἣν ἐξελληνισμένην ἀνωτέρω παρευνάψαμεν, δὲν συνέλαβεν ὁ ἀναγνώστης τὴν ὑπόψιν, μὴ ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης, ἀρνήθει τὴν ἡγεμονίαν, ἣν οἱ Γενοῦται προσέφερον αὐτῷ, ἀπέβλεψεν εἰς ἄλλο τι κράτος, μετριώτερον μὲν τὴν ἀξίαν, ἦττον ὅμως ὑποκείμενον εἰς τὸ παλίντροπον τῆς τύχης; Ἄτοπος ἢ ὑπόψις δὲν θέλει φανῆ, ὅταν μάλιστα παραταχθῆ πρὸς τὰ παρεπομένα. Πάντων συνυπολογισθέντων, ὁ Καλλέργης προτίμησε τὸ πιθανώτερον. Ἐλπίσας διὰ τῆς ὑποτάξεως οὐ μόνον νὰ ἐπανακτήσῃ τὰ δημοσιεῖντα κτήματά του, ἀλλὰ καὶ ἕτερα νὰ προσλάβῃ πλουσιώτερα εἰς ἀμοιβὴν ἐπιφυλαχθεῖς νὰ συσσωρεύσῃ εἰς τὸν οἶκόν του τὰ ἐξοχα ἀξιώματα τῆς ἀποικίας· στοχασθεῖς νὰ καταστήσῃ ἐκ τούτων οὕτως ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον πρὸς τοὺς ἑνετοὺς, ὡς ἰσχυρὸν καὶ ἐπίφοδον πρὸς τοὺς ἐντοπίους, προσέκρινεν, ἀντὶ τοῦ ἀβεβαίου, εἰμὴ καὶ ἐπιβούλου, προβλήματος τοῦ Γενοῦται, τὴν εὐκατόρθωτον καὶ βεβαιότεραν εἰρήνην μετ' ἑνετῶν. Ὁ Καλλέργης εἶχεν εἰς ἑνετίαν φίλους πατρονέτων. Ὁ Καλλέργης εἶχεν εἰς ἑνετίαν φίλους πατρονέτων, ὧν τὴν εὐμένειαν εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἀναζωπυρώσῃ· ἀλλ' ἐκ Γενοῦται, ἐνθα διετέλει ἄγνωστος, τί ἄλλο περιέμενεν, ἢ κινδύνους καὶ δυσχεαλείπτον στίγμα παραξίου; Πλὴν δὲ τούτου, εἶχε διαγνωρίσει τὰ ἐλαττώματα τῶν κυρίων του, μετ' ἧς σπουδῆς ὁ αὐλοκόλαξ ῥινκλατεῖ τὰς ἐλαχίστας ἀδυναμίας τοῦ δεσπότη· τοῦθ' ὅπερ ἔλλειπον ἀπέναντι τῶν Γενοῦται· πρὸς τί λοιπὸν ἢ διακλύσεις τοῦ γνωστοῦ διὰ τὸ ἄγνωστον; Ὅσῳ ἢ ἀποστασία παρετίετο, τοσοῦτω μᾶλλον ὠφέλιμος πρὸς αὐτὸν καὶ βεβαία ἀπέβαιεν ἢ συνθηκολόγησις.

Καὶ δὲν ἔσφαλον οἱ λογισμοὶ του. Ὁ Καλλέργης, ἀφιέρωσας μετὰ τὴν εἰρήνην τὸ ξίφος του εἰς τὴν εὐνοίαν τῆς Γερούσιας, κατέστη πράγματι τῆς Κρήτης ἡγεμῶν. Τὰ δεκαπλασιασθέντα κτήματά του

ἐκπυρῆθησαν ἀσύνδοτά τε καὶ ἀπαραβίαστα· ἢ ἐκ τῶν φρουρίων διαμονῆ του διεφρόνθη τὸς ἐξ ἀρχῆς νόμους τοῦ βασιλείου, ἢ πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστος ἐμπιστοσύνη τῆς μητροπόλεως ὑπέταξεν εἰς τὴν κρυφίαν ἐξέλεγχίν του τοὺς ἄρχοντας, πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικούς, ἐνθ' ἐξ ἐπιμέτρων ὁ ὁμόδοχος κληρὸς ὑπήκουσεν εἰς τὰς θελήσεις του. Οὐδ' ἔστησαν ἐνταῦθα οἱ ἀμοιβαί. Τὸ κράτος ἐπισηπτικῶς ἐπερίσσευσεν ἐπὶ Γεωργίου τοῦ υἱοῦ του, ὅστις τῆς ἑνετικῆς εὐγενείας μετασχὼν, διὰ προσθέτων ὑποστατικῶν ἐτιμαριεύθη καὶ διαφερόντως ἐτιμήθη. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Γεωργίου τούτου ὑπερέβη πάντα γνωστῶν ὄρων ἀποικιακῆς καταστάσεως. Αὐτὸς δὲ κανὸς τοῦ σωματείου τῶν τιμαριούχων (universitatis Pseudatorum), αὐτὸς ψυχὴ τοῦ μυστικισμοῦ βουλίου τῶν Προβλεπτῶν, αὐτὸς οὗτος ἐξ ἐπιδήματος ἐμμεσος διατάκτης τῆς Δουκικῆς ἐξουσίας. Ἀπὸ τοῦ νεύματός του ἐξήρητο ἡ ζωὴ τῶν εἰς θάνατον δεδικασμένων· τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιῶν ὑποουρημάτων καὶ τελωνίων ἀφῆθησαν εἰς διάθεσίν του· ἢ εἰσαγωγῆ, ἢ ὁ ἐξοβελισμὸς ἄρχοντος τινος ἐγένετο τῆς συγκαταθέσει του. Ἡ δὲ ἰσχὺς αὐτῆς μετεδίδετο κατ' ἀντανάκλασιν οὐ μόνον πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντα φίλον ἢ γνώριμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ὑπηρετὰς αὐτοῦ. Εὐγενεῖς, χαρισθέντες πρὸς τὸν κύριον, ἐξημενίσθησαν τοὺς δούλους του· ἀξιώματι τῆς ἀγερώχου Δημοκρατίας ἐθέρωσαν τῶν εὐνοουμένων του τὸ μειδίαμα. Οὐαὶ δὲ πρὸς οὐτινα ἐτόλμησέ πως ν' ἀμφισβήτησῃ τὴν τοσαύτην ὑπεροχὴν, ἢ νὰ προσβάλῃ, ἔστω πλαγίως, τὴν ὑπόψιν, ἢ νὰ ζημιώσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ οἴκου! Εἰς τὰ ὑπόγεια ἐκάστου τῶν ἀγροτικῶν ἐνδαιτημάτων ὑπῆρχε φυλακὴ, ἐνθα ὁ προπετής χυδαῖος ἀπέτιεν ἐν σκότει καὶ πείνῃ καὶ ραβδισμῷ τὴν παραμικρὰν ἐξύδριση. Ἦσαν δὲ τὰ ἐνδαιτήματα ταῦτα πύργοι ὑψηλοὶ καὶ πολυόροφοι, οἵτινες κυκλούμενοι ὑπὸ χανθᾶκων, ἀσφαλιζόμενοι διὰ κρεμαστῶν γεφυρῶν, ἐκ μακροτάτης ἀποστάσεως ἐφαινότο προκαλοῦντες τὰς ἐνδεχομένους τῆς ἑνετικῆς εὐμενείας μεταβολάς, καὶ τὸ φιλοτάρχον τῶν κατοικίων. Ὁ ἐπιφανέστερος τῶν πύργων ἢ φρουρίων τούτων ἦτο κεκτισμένος εἰς τὰ περίχωρα τῆς Ρεθύμνης, ἐνθα συνήθως ἔδρευεν ἡ ἐπίφοδος οἰκογενεῖα.

Ἀποβιώσαντος τοῦ Γεωργίου Καλλέργου, ὁ υἱὸς του Ἀλέξιος ὁ νεώτερος, εἴτε καθὼς ἀτεκνος ἐκ γάμου, εἴτε χαρισθεὶς πρὸς υἱὸν μονογενῆ, εἴτε δι' ἄλλον λόγον ανεξκρίβωτον, εὐλογον ἔκρινεν νὰ λάβῃ οἰκότροπον παρ' ἐκ τῶν τῶν παῖδα ἐνός τῶν στενοτέρων συγγενῶν, πρὸς ὅν, τυχούσης ἀνάγκης, καὶ νὰ μεταδώσῃ τὴν ὑπεροχὴν περιουσίαν μετὰ τῆς εὐγενείας του (1). Μεταξὺ τῶν πολλῶν ἀγγιστίων

(1) Μεγάλῃ προέκυψε παρὰ τοῖς χρονολογικοῖς συμφωνίαι περὶ τὴν γενεαλογίαν καὶ τὴν χρονολογίαν τῶν Καλλεργῶν ἐκ τοῦ κλάδου τοῦ πρώτου Ἀλεξίου. Ἐστὼ παράδειγμα συγγένσεως ὁ Κορνῆλιος αὐτὸς, ὅν καὶ ὁ Μουσταξίδης ἀναφέρει ἐν τῇ Ἑλλη-

διέπρεπεν εὐειδῆς τὸ σχημα καὶ πνευματώδης τὴν διάθεσιν ὁ δευτερότοκος τοῦ πρωταρχιδέλου του Μιάρκου υἱός, παιδίον ὡς δωδεκαετής, ἔμπλεον προτέρων προτερημάτων. Τοῦτον οὖν ἐλέξας καὶ κατ' οἶκον παραλαβὼν, ἤρξατο προπαιδεύειν ἐπὶ τὸ ἰταλικώτερον καὶ ἱπποτικώτερον, ὡς ἔπρεπεν εἰς Καλλέργην τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ συμφώνως πρὸς τὰ ἴδια αὐτοῦ φρονήματα. Ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἦτο ὑπερμέτρως τῷ πρωτεῖῳ τῆς ἑνετικῆς εὐγενείας του προεπισημμένος, καὶ διὰ τοῦτο ἐφ' ἑαυτῷ μέγα φρονῶν. Κατὰ τὰ ἦθη τῶν τότε Φραγκοκρίτων, πρὸς μὲν τοὺς ἀνωτέρους προσεφέρετο κολακευτικός, εἴπερ τις καὶ ἄλλος, πρὸς τοὺς ὑποδεστέρους ὁμως τραγὸς, ὑπερόπτης, ὑβριστικός, καὶ συχνάκις πλεονέκτης, εἰ καὶ λίαν φιλακόλουθος εἰς τὰ ἔθιμα τῆς ἐκκλησίας του. Πλὴν δὲ τούτων, ἐλέγετο αὐτὸς θυμὸς, βορκαυλόγος, σκυθρωπὸς τὴν ὄψιν, φίλος δὲ τῆς μοναχίας ἐν τῇ σιγῇ τοῦ πύργου του. Τοιοῦτον ἦθος ὑπογραμμὸν ἔσχε καταρχὰς πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ οἰκότροπος νεανίας, ὅστις πρόβας εἰς νεότητά, καὶ παρὰ τινος Λατίνου ἱερέως τὰ στοιχειώδη τῶν γραμμάτων ἐκδιδάχθει, μάλιστα τὴν Λατινικὴν διάλεκτον, ἐν ἣ τότε τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συντάσσοντο, ἀπεστάλη παρὰ τοῦ θεῖου εἰς ἑνετίαν ἐν τῇ συνοδίᾳ τοῦ οἰκοδιδασκάλου, ἵνα ἐκεῖ τὰς μὲν παλαιὰς φιλίας προσεπισφίξῃ, νέας δὲ συνάψῃ προσωπικὰς εἰς ἐπίβρωσιν τῆς ἐνδεχομένης κληρονομίας του. Ἀλλ' ἡ ἡθικὴ τοῦ Λέοντος κρᾶσις (οὕτως ὁ νέος ὠνομάζετο) ἦτο ἐναντίως πρὸς ὁ τέλος εἶχεν αὐτὸν προωρισμένον ἢ δοξομανίαν τοῦ συγγενούς. Φύσει ἄκακος, φιλάνθρωπος, καὶ εἰς γενναϊότητα διατεθειμένος ὢν, ἤκουσε μὲν εὐλαβῶς τὰς γνώμας καὶ τὰ παραγγέλματα τοῦ θεῖου, δὲν ἀπεφρόνησεν ὅμως τὸ ἐν αὐτοῖς δηλητήριον· ὡς δ' εὐρέθη αὐτεξούσιος εἰς ἑνετίαν, ἔκλινε τὸ αὐτὸ εἰς μαθήματα, καὶ παρεδίδετο διδάγματα, πάντως ἀντίθετα τῶν ἀκουσθέντων ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ρεθύμνης. Τὰ συστατικά, οἷς ἐφωδιασμένος ἀπεδήμησεν ἐκεῖ, εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τὰς ἀνωτέρας συναστροφάς, οἱ δὲ μεγαλέμποροι καὶ εὐπατρίδιαι ἐπροθυμήθησαν νὰ περιποιηθῶσι τὸν δισέγγονον τοῦ

νομήμον (Φακ. 6. σελ. 322. 327). Κατὰ τὸν συγγραφεὴ τοῦτον, ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἀπέβλεπεν εἰς ἡλικίαν 66 ἐτῶν, τῷ 1343 (C. Saera, T. 2. p. 312), μετὰ δὲ παρέλευσιν ἑκατὸνδύοκα ἐτῶν, κατ' ὃ διάστημα τὸ ὄνομα τῶν Καλλεργῶν τούτων οὐδόλιος ἐπὶ σκηνῆς ἀναφαίνεται, ὁ ἔγγονός του Ἀνδρέας, ἀκαμῆτος ἐτι τὴν ἡλικίαν, ἐνίκησε τὸν Βλαστίον, καὶ διέλυσε τὴν τοῦτου ἀποστασίαν, (Αὐτῆ, T. 2. σελ. 389) μαρτυρία, διὰ τὸ μέγα διάστημα τοῦ χρόνου, ἀπίθανος καὶ ἀπαράδεκτος. Ἄλλοι πάλιν ἱστορικοὶ ἀσφαινοῦσι πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Καλλέργου, ὅπερ ἀνεμνήθη ἡ τῆς ἑνετικῆς εὐγενείας τιμῆ. Ὁ μὲν προμνησθεὶς Κορνῆλιος θέλει τὸν πρεσβύτερον Ἀλέξιον, μετ' οὗ σφαινοῦσι καὶ ὁ Καπελέτης ὁ δὲ Freschot θέλει ἄλλον τινὰ Γεωργίον, ἔγγονον τοῦ νεωτέρου Ἀλεξίου, ἢ τοῦλάχιστον ἐκ τοῦ αὐτοῦ κλάδου καταγόμενον. Τὸ κατ' ἡμᾶς, τὰς διαφόρους μαρτυρίας παραβαλόντες, δεχόμεθα τὴν εὐλογώτεραν γνώμην, ὅτι ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἀπέθανεν ἀτεκνος· οὕτως, εἰ μετέπειτα διακρίθῃντες ἐμῶν μοι Καλλεργῶν δὲν κατ' ἄρῃον κατ' εὐθεῖαν παρὰ τοῦ Ἀλεξίου τοῦτου, ἀλλὰ πλαγίως καὶ ἐξ ἀγγιστίων.

πολυβουλλήτου Ἀλεξίου τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ ἀνεψιὸν τοῦ ὁμωνύμου Ἀλεξίου, ὡς ἀπόγονον τοῦ περικλεσετέρου οἴκου τῆς Ἑλλάδος, κατ' αὐτοὺς. Ἀλλ' ἀντὶ θαυμασμοῦ ματαίου, ἢ θεῶ τῆς ἀριστοκρατικῆς μεγαλοπρεπείας, καὶ ἢ ἐπιψίς τῆς πολιτικῆς ὑπεροχῆς, ἧς ἀπέλαυνε ἡ Δημοκρατία τότε, ἐνεκέντρισαν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Λέοντος τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν· ἢ δὲ σύγκρισιν τῆς Κρήτης πρὸς τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην καὶ αὐτόνομον μητρόπολιν, αἰσθητοτέρα κατέστησεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ φιλογενοῦς τὴν ὑποχειριότητα καὶ ταλαιπωρίαν τῆς πατρίδος. Οὕτω πως διατεθειμένος ἐπανεκμύσεν ὁ νέος οἶκος μετὰ διετῆ διατριβῆν. Ἀλλὰ, γινώσκων ἐκ πείρας τοῦ Ἀλεξίου τὰς ἐξῆς καὶ δουλοπρεπείας προλήψεις, ἄλλως τε δὲ τοῦ συγγενούς του Βάρδου τὴν τύχην ἀναλογισθεῖς, καὶ ἐξ ἐπιμέτρων ὢν εἰς τῶν εἰκόσιν ἡμέρων, οὗς ὁ Ἀλέξιος παρέδωκε, τοῦλάχιστον κατὰ διατύπωσιν, τῷ Δουκί, συμφώνως πρὸς τὴν πρὸς τοῦ πάππου ὁμολογηθεῖσαν συνθήκην, εἰς μὲν τὸ φανερὸν ὑπεκρίθη φίλιαν πρὸς τοὺς ἑνετοὺς (1), ἐντὸς ὅμως τῆς κρυφίας ζωῆς ἐθέρωσεν πρὸς αὐτοὺς μίσος, καὶ τὸν ἀρμοδιώτερον ἀνεμνησθέντος τρόπον εἰς κατάλυσιν τῆς τυραννίδος τῶν καὶ εἰς ἐκδικήσιν τοῦ θυσιασθέντος θεῖου. Διὸ, ἀναγκαῖαν πρὸς τοῦτο ἔως ἀπ' ἀρχῆς νομίσας τὴν ἐπέκτασιν τῶν προσωπικῶν του σχέσεων εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς νήσου, τοὺς μὲν ἐν τοῖς φρουρίοις Ἰταλοὺς ἐξημενίσσε τυγκακολογῶν ἐνίστα τοὺς ὁμογενεῖς κατὰ τὸ ἔθος τῶν ξενοκόλακων, καὶ σπουδαρχῶν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐνδότερα περιοδεύσας, ἐφιλοφρόνησε τοὺς ἀρχηγούς καὶ γενάρχας καὶ προσεστῶτας τῶν χωρίων, οἷς ἔσπευσε καὶ νὰ συνδεθῇ διὰ πνευματικῶν συγγενειῶν, διὰ δωρημάτων καὶ εὐεργετημάτων, ἐξαιρέτως διὰ τῆς ἐρασμίας καὶ ἀνυπερηφάνου του συμπεριφοράς. Οὕτω πολιτευθεὶς ὁ Λέων, ἀπέβη μετ' ὀλίγον παρὰ τοῖς ἰθαγενεῖς τοσοῦτον ἡγαπημένος καὶ δημογάρης, ὅσον ἄλλοτε διετέλεσεν ὁ Βάρδας· ἀπέβη πολυφιλικός, ὅσον ἐξ ἐναντίας μισητός ἦτον ὁ θεῖός του.

Μεταξὺ τῶν πολλῶν, οἷς συνήψε κοινωνίαν αἰσθημάτων, ἦν καὶ τις κάτοικος τῆς ἐπαρχίας Ἀποκυρώνων, χυδαῖος μὲν τὰ γενέθλια, πλουσιὸς ὅμως διαφερόντως, καὶ διὰ τοῦτο πολὺ δυνάμενος, Σμυρῆλιος τούπικλιν, ἀνὴρ ῥαχδαῖος τὰ πάθη καὶ τὰ μάλιστα πολυμήρως. Οὗτος, ἑωρακίως τὸν γονεᾶ καὶ τὸν πατράδελφον ἐπὶ Βλαστίου Ζέου κρεμασθέντας, μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν ἀνταρσίαν τοῦ Βάρδου Καλλέργου, ὡμωσε, πρὶν ἢ ἀποθᾶναι, νὰ λάβῃ τρομερὸν ἀντίποινον· ἐπὶ τοιαύτῃ δ' εὐχῇ ἀνέτρεψεν εἰς ὑπτίας τὰ προγονικά τῆς οἰκίας εἰκονίσματα, προφητικῶς νὰ μὴ ἐπανορθώσῃ αὐτὰ, πρὸς καθ' ἣν ἡμέραν ἢ ἰδιόχειρος σφαγὴν τριάνοντα ἑνετῶν ἤθελεν ἐξίλωσται τὰς σκιάς τῶν συγγενῶν του. Πρὸς τοῦτον ὁ Λέων συνφεισθεῖς, ἐθάβησεν νὰ κοινωνήσῃ τὸν ἀπόρρητον σκοπὸν του. — « Πῶς δύναται! ἐξ-

(1) « Qui dum animam Venetis amicam sinit. » Corn. T. 2. 310.

σώνησεν ὁ Κώνστας Σμυρῖλιος ἐκπλαγεῖς, καὶ προσέλεπον ἀσκηθαιμικτὶ τὸν νέον εὐπατρίδην· σὺ, ὁ ἀπόγονος τοῦ Καταραμένου (1), σὺ ὁ κληρονόμος τριῶν ἀποξενωμένων γραρχαρχόντων, σὺ ὁ ἐπιποθῶν τῶν Φράγκων τὴν ἐξωσιν! Ἀδύνατον! — α Ποθῶ τὴν ἐξωσιν αὐτὴν, ὅσον οὐδὲ σὺ, οὐδ' ἄλλος τις ἐπιζητεῖ αὐτὴν, ἀπῆντησεν ὁ Λέων ὀξυπαθῶς. Ἰσως ἐγὼ πεπρωμένος εἶμαι νὰ καθαρῶς τὴν μνήμην τοῦ Βάρδου, νὰ πλύνω τὰς κηλίδας, αἵτινες ἐμόλυνον καὶ μολύνουσι τὸν οἶκόν μου. » Οἱ δύο φίλοι ὤμοσαν πλήρη συμφωνίαν καὶ μυστικότητα, ἤρξαντο δὲ μηχανᾶσθαι τὰ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν προσήκοντα.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ ἄρχοντες τοῦ Χάνδακος, τῶν Χανίων, τῆς Ῥεθύμνης, καὶ ὅσοι ἄλλοι ἐφθόουν τῶν Ἀλεξιάδων τὴν ὑπερβολικὴν ἐπιβρόχην, συνομῶσαντες ἐν παραβύσπῳ, ἐκαρπαζοῦν τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀφηνιάσεως. Ἐξιχνιάσαντες δὲ τὰς φιλελευθέρους τοῦ Λέοντος διαθέσεις, εὐκαίριον ἔκρινον νὰ σαγήνευσωσιν εἰς τὰ μηχανήματα τῶν μέλος οὕτω χρήσιμον ἐν ἀνάγκῃ, ὡς ἦτο αὐτοῦ τοῦ Ἀλέξιου ὁ ἀνεψιός. Ὄθεν, προφυλακτικῶς μὲν κατ' ἀρχάς, ἀνευδοιάστως δ' ἐπειτα πρὸς αὐτὸν ἀποκαλυφθέντες, καὶ ὡς τέρμα τῆς συνομοσίας παραστήσαντες τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος, ἐκ τοῦ προχείρου ἔσυρον αὐτὸν εἰς τὰ δίκτυα τῆς ἀρχοντικῆς σκευωρίας τῶν. Τοιοῦτοτρόπως, ὁ Λέων ἔτυχε συγχρόνως ἐμπλεγμένος εἰς δύο περικτάνας διαφόρους καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀσυγκοινωνήτους· ἔνθεν μὲν εἰς τὴν συνομοσίαν τῶν χωρικῶν, ἧτις ἐνεκα δυσπιστίας ἀπέκλειε τοὺς εὐγενεῖς· ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν σκευωρίαν τῶν ἀρχόντων, οἵτινες, ἀποβλέποντες μόνον εἰς ἰδιοτελεῖς σκοπούς, ἤθελον εἰ δυνατόν νὰ καταστήσωσι τὸν κληρονόμον τῶν Ἀλεξιάδων ὄργανον καὶ θύμα τῆς σπουδαρχίας τῶν. Οὐχ ἦττον ὁμοίως, γενόμενος ὁ Λέων ὄρος προσασφῆς δύο κομμάτων, τεινόντων ἐξίσου πρὸς τὴν τῶν καθεστῶτων ἀνατροπὴν, προεἶδεν ἐγγιζοῦσαν τὴν ὥραν, καθ' ἣν τὰς διηρημένας δυνάμεις εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν κινωσάμενος ἐκτελεῖται τὸν δούλιον ζυγόν, καὶ κτήσεται φήμην ἀθάνατον. Ταῦτα δὲ στοχαζόμενος καὶ παρασκευάζων, προητοίμαζεν ἐν τῇ καρδίᾳ οὐχὶ ἐπιχείρημα ἀνάρτου, ἀλλ' ἀγῶνα νόμιμον καὶ δίκαιον.

Τὰ μυστικὰ τοῦ Λέοντος διαθήματα δὲν ἐξέφυγον, κατὰ δυστυχίαν, τὸ φιλόποπτον ὄμμα τοῦ Προβλεπτικοῦ Συμβουλίου· περὶ ὧν ὁ Ἀλέξιος καταδιδάχθει, ὠργίσθη σφόδρα, καὶ τοσοῦτον παρεπικράνθη, ὥστε ἐκυριεύθη ὑπὸ πυρετοῦ. Ὁ Λέων περιωρίσθη ἐντὸς τινος πύργου, ὑπὸ ποινήν ἐξουσίας, ἂν παρέβαινε τὸν περιορισμόν· ἀλλὰ, τοῦτου λήξαντος, πάλιν ἀνέλαβε τὰ νήματα τῆς ὑφῆς του. Καταληφθεὶς ὁμοίως ἐπ' αὐτοφῶρῳ εἰς νυκτερινὴν συνέντευξιν μετ' ὑπόπτων προσεστώτων, αὐτὸς μὲν ἀπεστάλη δέσμιος εἰς Χάνδακα καὶ καθείργθη εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ οἱ ἀδελ-

φοὶ του ἐξωρίσθησαν εἰς Σούδαν. Τὸ δὲ χεῖρον, ἐκπτωτὸν ὁ θεῖος κηρύξας τὸν ἀνεψιὸν τῆς εὐνοίας του, διέταξε νὰ μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς Ἐνετίαν, καὶ νὰ τὸν παραδώσωσιν εἰς τὴν φοβερὰν ἐπαγρύπνησιν τῆς ἐκεῖ ἀστυνομίας.

Ἐἰς ἡ φήμη τῆς συλλήψεως τοῦ Λέοντος διεδόθη, ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν νῆσον φωνὴ ἀγανακτήσεως. Οἱ προὔχοντες, κρίναντες τὸ μέτρον αὐτὸ τῆς κυβερνήσεως πρόδρομον προσεχοῦς διωγμοῦ, ἔσπευσαν νὰ στρατολογήσωσιν, ἐν προνοίᾳ τοῦ ἐνδεχομένου πολέμου· ὁ δὲ ὀξύθυμος Σμυρῖλιος, τὰς ἐργασίας προσεπιταχύνων, συνήθροισεν ὅσους εἶχεν εἰς τοίμους πολεμιστὰς, καὶ ἐλθὼν εἰς τινὰ πεδιάδα τῆς Ῥεθύμνης, ἤρξε τὴν σημαίαν τῆς ἀυτονομίας. Συνέβαινον ταῦτα ἐν ἔτει 1341, ἀρμολογούμενος τοῦ Δουκὸς Ἀνδρέου Κορνυλίου (ΞΓ'). Ἡ τόλμη τοῦ χυδαίου ἀρχηγοῦ παρώξυνεν ἕως μανίας τὸν Ἀλέξιον, ὅστις, καὶ τοὶ νοσῶν, τῆς κλίνης ἐκπηδήσας, καὶ τριακασίους ἐπιλέκτους μετ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν, ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀνταρτῶν. Τῷ ὄντι, ὡς ἐκ τῆς ἐκβάσεως δηλοφανῆς, τόλμην μὲν εἶχε μεγάλην ὁ Σμυρῖλιος γινώσκων ὅμως καὶ πείραν στρατηγικὴν οὐδόλως. Μάχης αὐθημερὸν συγκροτηθείσης, οἱ Κρήτες ἐνικήθησαν, τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν ζωγρηθέντων ἀρχηγῶν, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ ἀνεκδικήτου Κωνσταντοῦ Σμυρῖλιου, τετυρωμένος ὁ ἔγγονος τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλεξίου προσκύλισεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς (4).

Τὴν προτεραιὴν τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Λέοντος, ὁ νικητὴς τυχὼν εἰς Χάνδακα παρῶν, ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὴν τελευταίαν παραινέσιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀπολωλότος ἀνεψιοῦ. Εἰσελθὼν οὖν ἐν τῇ φυλακῇ, διέταξε τοὺς δεσμοφύλακας νὰ κομίσωσι τὸν ὑπόδικον εἰς τὴν παρουσίαν του· — α Ἄθλιε, ἐφώνησεν, (ὡς εἶδε τὸν Λέοντα προβαίνοντα ἀλυσιδέτον), τοιαῦτα λοιπὸν πρωτόλεια τιμῆς πεπρωμένος ἦσ' νὰ μοὶ δώσης εἰς ἀντίδοσιν τῆς εὐεργεσίας μου! Αὐτοὶ οἱ καρποὶ τῶν πετρικῶν συμβουλῶν μου! Εὖγε! λαμπρὸς, τῇ ἀληθείᾳ, εὐγενεῖας καὶ δόξης ἀβράβων τὸ κάτεργον! Ἀλλ' οἶοι οἱ φίλοι σου, τοιαῦτα καὶ αἱ πράξεις σου· οἶον δὲ τὸ τέλος αὐτῶν, οἴμοι! τοιοῦτο ἔσεται καὶ τὸ σὸν! Φίλοι αὐτοὶ ἐκ γενετῆς συνειθισμένοι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἀθέμιτον· μῆτε νόμον θεῖον σεβόμενοι, μῆτε θεσμούς ἀνθρωπίνους εὐλαβοῦμενοι, μῆτε κανόνας τιμῆς ὁμολογοῦντες, ἀλλ' ὑπὸ πρόφρασιν φιλοπατρίας ἐξασκούντες τὰς ὁμάς τῆς ἀγριωτέρας φύσεως, τὸν φόνον, τὴν ἀρπαγὴν, καὶ τὴν ἀλληλοσφαγίαν· φίλοι, μόνον ἔχοντες φίλον τοῦ πλησίον τὸν χυρῶν, μόνον δὲ πατρίδα τὴν ἀναρχίαν, μόνον δὲ πίστιν τὴν προδοσίαν καὶ τὴν ἐπιβουλήν. . . . » Καὶ τοῦ Λέοντος πτοηθέντος ἐκ τῆς τελευταίας φράσεως· — α Ναι, προσέθηκεν ὁ Ἀλέξιος ἀναστάς, ἄλλους φίλους, τρισάθλιε, δὲν ἔχεις, παρὰ προδότας ἀργυ-

(4) = Et Smeriglii aliorumque ex tumultuantium primis obtruncata capite, Cretam ad Ducem misit. — Corn. T. 2. f. 311.

ρωνήτους, προδότας ἀξίους λακτίσματος καὶ καταπτύστους· ἀνάγνωθι! » Καὶ προτείνας ἐπιστολίδιον, ἐνεχείρησε πρὸς τὸν δεσμώτην. Ὁ Λέων ἔσφιζεν ἐκ πρώτης προσβολῆς γενεῖρας τὸν χαρακτῆρα τοῦ μοναχοῦ Γοβδελεᾶ, μητραδέλφου τοῦ Σμυρῖλιου, καὶ ἐνὸς τῶν ἐνεργεστέρων συνωμοτῶν. Διὰ τοῦ γραμματείου αὐτοῦ ὁ ἀναχωρητὴς τοῦ ἁγίου Ὀρους προήγγελλε πρὸς τὸν Ἀλέξιον τὴν συνταχθεῖσαν νυκτερινὴν συνέντευξιν, κατεμήνη δὲ λεπτομερῶς τὸν σκοπὸν, τὴν ὥραν καὶ τὸν τόπον. Ἀλλ' ἀποκρύψας ὁ Λέων τὴν κεραυνοβόλον ἐκπλαξιν, καὶ αἰσθημάτων μεταγνώσεως ὑποκριθεὶς, ἐπ' ἐλπίδι καὶ τὸν θεῖον νὰ ἐξλιεσθῇ, καὶ αὐτὸς, τῆς φυλακῆς ἀπαλλαγόμενος, νὰ σπεύσῃ ὅπου ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος ἐκάλεε αὐτόν, α Πείθουμαι, εἶπεν εἰς σχῆμα ἀμαρτωλοῦ μετανοοῦντος, πείθουμαι, ὅτι μετέρχονται τὴν προδοσίαν οἱ κατάπτυστοι ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ἐνόμισα φίλους μου· διὸ, ἀποκηρύττω καὶ περιφρονῶ αὐτούς. — α Καὶ ποῖον ἐχέγγυον τῆς μετανοίας σου δίδεις; » ἠρώτησεν ὁ θεῖος. — α Λάβε τὴν κεφαλὴν μου! » ἀπεκρίνατο ἀδιστακτικῶς ὁ ἀνεψιός. — α Ἔστω, ὑπέλαβεν ἐντόνος ὁ ἀδυσώπητος συγγενής· ἀλλ' οὐχ ἦττον ἄγε εἰς Ἐνετίαν! Ἐξερτάται ἀπὸ τῆς ἐκεῖ διαγωγῆς σου ἡ ἐπανάκτησις τῆς εὐνοίας μου! »

Ποῖα χεῖρ εὐσπλαγγικὴ προσῆλθεν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Λέοντος; Παράδοσις τις προφορικὴ, σήμερον ἐτι εἰς Κρήτην ἐν εἰδει παραμυθίου σωζομένη, ἀξιοῖ, ὅτι τὰ δεσμά τοῦ νέου ἔλυσε ἰδιοχείρως αὐτὴ ἡ θυγάτηρ τοῦ Δουκὸς, Φιορέντζα τῶνομα, εἰς τὴν φυλακὴν εἰσδύσασα διὰ μαγικῆς κλειδός. Οὕτως ἡ ἄλλως, ἀδιάφορον. Ὁ Λέων, δραπέτευσας ἐκ τῶν ὑπογείων τοῦ Παλατίου, ἔδραμεν ὡς εἶχε τάχως εἰς τὴν κώμην Ἐξάτην, ἔνθα συνήθροισμένου εὖρε τοὺς κυριωτέρους τῶν ἀρχηγῶν· ἐκεῖ δὲ, περισυνάξας τοῦ πρό τινος νικηθέντος στρατοῦ τὰ λείψανα, καὶ τινὰς πιστοὺς Σφακιώτας, ὡς ἑκατὸν πεντήκοντα, τοῦτοις ἐπισυνάξας, ἐξεστράτευσε εἰς Μυλοπόταμον, ὅπου ἐστρατοπεδεύμενος διέμενον ὁ ἐχθρός. Ἰδοὺ λοιπὸν ἐτοιμαζόμενος εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν νεανικῶν ἐνυπνίων του! Ἀλλ' εἰς τίνος ἐπικουρίας ἠλπιζε συντελεστικὰς, ἐγείρων πάλιν, καὶ τοσοῦτον κατεσπευσμένος, τὴν ἀποτυχῶσαν σημαίαν τοῦ Βάρδου καὶ τοῦ Σμυρῖλιου; Περιέμενον ἴσως βοηθήματα ἐκ Χάνδακος; Ἡπατήθη. Οὐδὲν σύμπτωμα ταραχῆς παρατηρήθη ἐν τῇ πρωτεύουσῃ· μάλιστα οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἡρακλείου πάντες ὁμοθυμαδὸν ἐφιλοτιμήθησαν ν' ἀποδοκιμάσωσι τὴν φυγὴν του, καὶ ἀπονενοημένοι νὰ καλέσωσιν αὐτὸν ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν Ἰταλῶν.

Ἐν τούτοις, ὄργην πνεύον θηριώδη ὁ Ἀλέξιος κατὰ τοῦ ἀδιορθώτου ἀνεψιοῦ, ᾧ προσάπτει τὰ αἰσχροτέρα ἐπίθετα, σπεύδει εἰς Μυλοπόταμον, ἔνθα οἱ ἀνάρται, ἀποδιώξαντες ἤδη τοὺς Ἐνετούς, εἶχον κυριεύσει ἐν φρούριον μικρὸν παρὰ τὴν κώμην Μούτυρον· εἰς ἐφοδὸν δὲ ὀδηγῶν τὰ παρ' αὐτοῦ στρατηλατούμενα τρία τάγματα, ἐξ ὧν ἐν ἰππικόν, ἀναλαμβάνει τὸ φρούριον. Ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξε φονικὴ

καὶ πεισματώδης· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται, τοῦ ὀχυρώματος στερηθέντες, καὶ ἄνισον ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς ἵππου ἰδόντες τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν οὐλίαν εὐτάκτως νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τινι στενῷ καλουμένῳ Πέραμα, ὅπως ἐντεῦθεν ἐξελθόντες, ἀνὰ ῥωσθῶσιν εἰς τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης. Ἐκεῖ ὁμοίως ἐνέδρα περιέμενον ἕτερον σῶμα Ἰταλῶν, νύκτωρ ἐλθὼν, εἶχεν ἐγκαθήσει. Ὁ λόχος, ἐφορμήσας αἰφνης, κατέθραυσε, ἐν ἀκαρεῖ κατεκερμάτισεν αὐτούς, φεύγοντας σποράδην τῇ δεκάκτισε. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ ἀποτυχίᾳ πολλοὶ ἐξωγρήθησαν τῶν ἀρχηγῶν· ὁ δὲ Λέων, ὑπὸ ἰππέως ἐγγύθεν ποδὸς καταδιωχθεὶς, καὶ δεκάκις κινδυνεύσας νὰ φονευθῇ, ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῇ, ἐσώθη ἐπὶ βράχου δυσβάτου, ἐφ' οὗ μετὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ κόπου ἀνεβρίχθη.

Ἡ ἦττα ἐδεμάτωσε τὴν ἀνταρσίαν. Τὰ διάφορα σῶματα, ἀποσυρθέντα, ἐξεχειμάσαν εἰς τὰ ὀρεινότερα, πόρρω τῆς συναφθείσης μάχης, καὶ μὴδὲν ἐπὶ τινὰς μῆνας ἀποτελεσματικῶν ἐπενεργήσαντα. Ἐν τούτοις, φῆμαι λυπηραὶ καθ' ἐκάστην διεδιδάχοντο πρὸς τὸν Λέοντα, ἐγκρυπτον ἐν τινι μοναστηρίῳ. Στίφη στρατιωτῶν Βασιμῶν, ὑπὸ τοῦ διαλαληθέντος κεραλικῶν τιμήματος ἐμψυχουμένων, διέτρεχον τὴν περίεξ χώραν, ἐδίαζον τὰς οἰκίας τῶν χωρικῶν, ἐξεγύμνον ἁγίαστῆρια πρὸς ἰχνηλασίαν του. Ἐνῶ δὲ ὁ κύκλος τοῦ καταφυγίου του μᾶλλον ἐπὶ μᾶλλον περιστέλλετο, δύο τῶν ἀδελφῶν του συγκατεδικάζοντο εἰς θάνατον μετὰ τῶν αἰχμαλώτων. Τούτων διαθρολλουμένων, ὁ ἠγούμενος τῆς μονῆς, γέρων σεβάσμιος καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ γένους τῶν Καλλεργῶν, ἀνέλαβε τὴν ἐντολήν ν' ἀπέλθῃ αὐτοπροσώπως εἰς Ἡράκλειον, ὅπως συνάξῃ περὶ τῶν διατρεχόντων πληρορορίας ἀκριβοστεράς· ἐπανελθὼν δὲ, σπουδαιότατος εἰδήσεις ἀνήγγειλεν πρὸς τὸν ἐγκρυπτον. — α Ναι μὲν ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ του καταδεδικασμένοι εἰς θάνατον ὡς συνενοχοί, ἀλλ' ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς ὑπερετίθετο, ἕως οὗ, συλληφθέντος καὶ τοῦ τρίτου ἀδελφοῦ, παραβληθῶσιν αἱ μαρτυρίαι. Ἐν τοσοῦτῳ, καμφθεὶς εἰς τὰς ἰκεσίας καὶ τοὺς θρήνους τῶν ἀθλίων γονέων ὁ Ἀλέξιος, ῥητὴν ἐδίδεν ὑπόσχεσιν νὰ μεσολαβήσῃ πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὑπὲρ τοῦ Λέοντος, ἂν ἔστεργεν οὗτος νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Δουκὸς· καθ' ἣν περίπτωσιν ἠλπιζεν ἐξικετώων νὰ σώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τοὺς τρεῖς ἐνόχους ἀδελφούς. — α Εἰς ἐπιβεβαίωσιν δὲ τῶν λεγομένων, ὁ ἠγούμενος ἔφερεν ἰδιόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ Μάρκου Καλλέργου, δι' ἧς ὁ υἱὸς διαπύρως καθικετεῖτο νὰ ὠφελθῇ ἀπὸ τῆς ἀνεπίστου συγκαταβάσεως τοῦ θεοῦ, ὅπως σώσῃ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀδελφούς. — α Ἐγὼ, ἡ μήτηρ σου, τὰ τέκνα μου, πάντες ἐξαρτώμεθα ἐκ τῆς θελήσεώς σου, ἔγραψεν ὁ πατὴρ. Πείσθητι εἰς τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ θεοῦ σου, διότι, ὡς γινώσκεις, ἀπαραβίατος ὁ λόγος του. — α Δισταγμὸν ἢ πρόσκλησις δὲν ἐπαδέχετο. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης ὑπεύθυνος καταστάς πρὸς τοὺς γονεῖς τῆς ζωῆς τῶν ἀδελφῶν, ἄλλως δ' ἐλπίσας νὰ σώσῃ καὶ τὴν ζωὴν τῶν συνεταίρων, ὁ Λέων

(1) Οὕτω κατὰ δημόδη παρωνυμίαν ἐκαλεῖτο ὁ πρεσβύτερος Ἀλέξιος.

παρεδόθη εἰς τὸ ἀβέβαιον τῆς τύχης. Τῷ ὄντι ὡς εἶχον τὰ πράγματα, οὐδὲν ἀπέμεινε προτιμότερον.

Ἀλλ' ἀπροσδόκητος εὐτυχία! Φθάσας εἰς Χάνδακκ, ἀντὶ σκοτεινῆς φυλακῆς, ἔτυχε τιμῶν μεγάλων. Συμπόσιον πολυτελὲς περιέμενεν αὐτὸν ἐν τῷ Δουκικῷ παλατίῳ, παρόντων καὶ τινων τῶν πρώην συνομωσάντων εὐπατριδῶν. Ὁ Δουξ Κορνήλιος ὑπεδέξατο αὐτὸν μετὰ πλείστης ὄψης φιλοφροσύνης, καὶ λαβὼν ἐκ τῆς δεξιᾶς, ἐκάθισεν αὐτὸν εἰς τὴν εὐπροπεστέραν θέσιν τῆς τραπέζης· ὅθεν οἱ ἄλλοι παρακινήθητες, συνεφιλοτιμήθησαν νὰ περιποιηθῶσιν αὐτὸν διὰ προπόσεων καὶ κολακευτικῶν εὐχῶν. Ὁ οἶνος τῆς Ρεθύμνης καὶ τοῦ Μαλεβυζίου ἐβόρεον ἄφρονος, ἡ δὲ συνδιάλεξις προέδινε ζωηρότερα, ὅτε αἰφνης δέκα σωματοφύλακες, ἐκπηδήσαντες ζυφίρεις ἐκ τοῦ προσεχοῦς δωματίου, ὤρμησαν ἐπὶ τοῦ Λέοντος, καὶ τοῦ Προβλεπτοῦ προηγουμένου, ἔσυρον αὐτὸν, ματαίως ἀνθιστάμενον, εἰς τὰ κατώτερα ὑπόγεια. Τὸ συμπόσιον διελύθη ἐν ἀταξίᾳ τῶν δὲ συνδείπνων ἀποπεμφθέντων, τὰ μὲν φῶτα τῶν μεγάρων ἐπέσθθησαν διὰ μιᾶς, αἱ δὲ κίγκλιδες ἐκλείσθησαν διὰ σιδηρῶν μογλῶν (1).

Ἡ ἐποψὶς τῶν βασιανιστικῶν ἐργασιῶν δὲν ἐπέτησε τὸν νέον, ὅστις εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἀνέδειξεν ἠρωϊσμὸν ὄντως ἀτρόμητον. — « Τίς σὲ παρεκίνησε πρώτος εἰς τὴν ἀποστασίαν; ἠρώτησεν ὁ ἀνακριτὴς. — « Σὺ αὐτὸς καὶ οἱ προκάτοχοί σου, ὁ Λέων ἀπεκρίθη, οἵτινες ἔχετε τὴν Γραικικὴν ἐπωνυμίαν ὡς λέξιν ὑβριστικὴν, καὶ κηρύττετε τὴν γενεάν σας ἀνωτέραν τῆς ἰθαγενεῖς φυλῆς· καὶ, ὑμεῖς αὐτοὶ μὲ παρεκινήσατε, οἵτινες εἰς τοὺς νόμους τῆς τιμῆς, τῆς πίστεως, τῆς δικαιοσύνης ἐξ ἀρχῆς ἀποστατήσαντες, τολμάτε ἀποστάτας ἀποκαλεῖν ἡμᾶς τοὺς θέλοντας τὴν εὐνομίαν! » Καὶ τοῦ Προβλεπτοῦ δακτυλοδεικτῆσαντος τὸ βασιανιστήριον· « Σημειώσατε εἴπε πρὸς τὸν ὑπομνηματιστὴν, ὅστις κατέγραφε τὴν ἐρωταπόκρισιν, γράψατε, ὅτι εἰάν αἱ ἀληθῆρες μὲ βιάσωνι νὰ ἐνοχοποιήσω ἀδελφοῦς, ἢ φίλους, ἢ ἀνοχοποιήσῃς ἔσται ἀνίσχυρος, ὡς ἔργον βίας! » — « ἔχεις ἄλλο τι νὰ ὁμολογήσῃς; » ὑπέλαθεν ἔπειτα κατὰ τὴν δικαστικὴν συνήθειαν ὁ ἀνακριτὴς. — « Ἐξωμολογήθη καὶ μετέλαβον (τῶν μυστηρίων), πρὶν ἢ ὑπενώσω εἰς τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ θεοῦ μου, καὶ εἰς τὰς ἀνυπόπτους προσκλήσεις τοῦ πατρὸς μου, ἀπήντησεν ὁ Λέων· ἄλλο τι δὲν μένει τῶρα ἢ ν' ἀναθέσω τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν εὐσπλαγγχον Θεόν. » — Ὑποβλήθη ἀκολούθως εἰς τὴν δοκιμασίαν τῶν βασιανῶν (ἀναφέρουσιν οἱ χρονογράφοι τῆς Ἑνετίας) ἐδήλωσε τὸν ἀληθινὸν σκοπὸν τῆς ἀποστασίας του. Ἦν δ' οὗτος, κατ' αὐτοῦς, ἡ διὰ τῆς καθολικῆς σφαγῆς τῶν Ἑνετῶν (Venetorum excidium) μετάδοσις τῆς Κρήτης πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς, (quod de tradenda Turcis insula egisset). Ἀντιδῆς συκοφαντικῆς, τότε μὲν ἐπινοήθησα παρὰ τοῦ Δουκῆς, εἶτα δὲ παρὰ τῶν χρονογράφων διαδοθεῖσα, πρὸς δικαιολόγησιν τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ ἀνομήματος!

(1) Rarhazai Coresini, Contin. Danduli.

Ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἔτυχε παρὼν εἰς Χάνδακκα, νικητῆς ἐπιστρέψας ἐκ Μυλοποτάμου. Περί τῆς δεινότατος τῆς ψυχῆς του διηγείται χρονογράφος τις τὸ ἐπόμενον ἀπόφθεγμα. « Ὅτε ὁ γραμματεὺς τῶν Προβλεπτῶν εἰσήχθη, ὅπως τῷ ἀγγεῖλι τὰς φοβεράς τοῦ ἀνεψιοῦ ὁμολογήσεις, καὶ ἐρώτησεν αὐτὸν ἂν ἔκρινε τὸν ἐνοχὸν ἄξιον θανάτου, εὔρε τὸν Ἀλέξιον συνδιαλεγόμενον μετὰ τοῦ ἱατροῦ ὑπὲρ τοῦ νοσοῦντος καὶ φιλιτέρου τῶν ἱεράκων του. — « Ἐγκαταλείπω, ὁ μεγάλθυμος ἀπεκρίθη, τὴν ἱατρικὴν ὁμιλίαν ἀτάραχος διακόψας, ἐγκαταλείπω τὸν διεστραμμένον εἰς τοῦ νόμου τὴν ἀστυρότητα· ἐδυσμήμησε τὸ ὄνομά μου, καὶ τὴν ἀρσίσωσιν τοῦ οἴλου μου πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς π. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἀπέπεμψε τὸν γραμματέα, καὶ ἀνέλαβε τὸ περὶ ἱερακος ἱατροσυμβούλιον. Ἀλλὰ τινος παραγγεῖλιας ἀναμνηθεὶς, ἔνευσε νὰ τὸν ἀνακαλέσωνι· τούτου δ' ἐπανελθόντος, ἐπλησίασε καὶ προσέθηκεν αὐτῷ σιγᾶ· « Ἐνεοῖται, ὅτι πρὸς Καλλέργην ἀγγήνη καὶ κατατομία δὲν ἀρμόζουσι ».

Τὴν ἐπομένην ἑσπέραν ὁ Λέων παρεδόθη πρὸς τοὺς δημίους, οἵτινες ἐναπέκλεισαν αὐτὸν ὀλόδετον ἐντὸς σάκκου μετὰ λίθου χονδροῦ, καὶ διὰ λέμβου ἐκόμισαν παρὰ τὴν παράλιον πλευρὰν τοῦ Δουκικοῦ παλατίου. Ἦτο ἀσέληνος ἡ νύξ· σκότος περιεκάλυπτε τὸ κακούργημα· μόνον τοῦ θύματος οἱ ὑπόκωφοι γογγυσμοὶ διέκοπτον τοῦ τόπου τὴν ἡρεμίαν. Ὁ Κορνήλιος, συγκεκλιμένος ἄχρι δακρύων, ἔχων δ' ἐξ ἀμφοτέρων τῶν Προβλεπτῶν, περιέμενεν εἰς τὸν ἐξώστην τὴν ἐμφάνισιν τοῦ πλοιαρίου. Ὁ φόρος τῶν κωπῶν ἀνήγγειλε, τέλος, τὴν προσέλευσιν τῆς πομπῆς· ἡ λέμβος ἐπλησίασεν ἄχρι τῶν βολῆς. Τότε, ἐπὶ μιᾷ κραυγῇ τοῦ Προβλεπτοῦ, ὁ σάκκος κατεβυθίσθη, ὁ δὲ μορμουγγμὸς τῶν ὑδάτων ἐσήμανεν, ὅτι καὶ ἕτερος μάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἐξέλιπεν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς! (1)

Πληρωθεὶς οὕτω τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ καὶ τῶν Ἑνετῶν, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Λέοντος, ἀθῶοι ἴσως καὶ τῆς συνωμοσίας ἀμέτοχοι, εὔρον συγγνώμην παρὰ τοῦ Δουκῆ, καὶ ἀπελύθησαν. Ἀλλ' αἱ ὑλακαὶ τοῦ συνειδήτους δὲν ἐδράδυναν νὰ σπαράξωσι τὴν ἕως τότε ὑπ' ἀναληθῆς τεθωρακισμένην ψυχὴν τοῦ εὐπατρίδου, ὅστις τὸ ἴδιόν του αἶμα προσέφερεν ὀλοκαύτωμα εἰς τὴν ὑπόπτον τυραννίδα τοῦ Λατίνου. Κατὰ τὸ φῦραμα τῶν ἀνδρείων τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ Ἀλέξιος ἦτο τοσοῦτω ἄφοβος καὶ γενναῖος κατὰ τὴν μάχην, ὅσω δεισιδαίμων καὶ περισσὸς φοβησθεὶς εἰς τὸ ἀναχωρητήριον τοῦ πύργου του, ἐνθα εἴθε νὰ μονάζῃ περιεκεκλωμένος ὑπὸ ἀναριθμητῶν εἰκονισμάτων, καὶ ὑπὸ διψερῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἡ ἀνάμνησις τοῦ Λέοντος ἐτάραξε τὸν ὕπνον του· ἡ σιγῆ, ἡ μοναξιά, ἡ συστροφὴ εἰς ἐαυτὸν ἀνέπτυσαν μετ'

(1) « Inter nocturnas tenebras in mare demergit. » Cf. Saera. T. II. 311. — Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ἡ ἐπινοήθησα ἀνωτέρω, ὁ θάνατος τοῦ Λέοντος τοσοῦτον ἐπίκρανε τὴν θυγατέρα τοῦ Δουκῆς Φιρέντισσαν, ὥστε καὶ αὐτὴ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀπέθανε καρδιόληπτος.

ὀλίγον ἐν τῇ καρδίᾳ του ὀδυνηροὺς ἐλέγχους, ἀγνώστους στεναγμούς. Ἰσπερὸν τοῦ ἀνεψιοῦ μνημόσυνον ἀπέμεινεν εἰς τὸν πύργον ἡ σμιλευτὴ καθέδρα, ὅπου ὁ νέος συνείθιζε νὰ κάθηται ἐπιστρέφων ἐκ περιουσίας. Διέταξε νὰ τὴν ἐκθάλωσι, διότι καθημένην ἐπ' αὐτῇ τῷ ἐφαίνετο συγνάκις νὰ βλέπῃ τὴν σκιάν τοῦ θύματος, παρατηροῦσαν αὐτὸν ἀσκαρδαμυκτῆ. Δεήσεις, εὐχαί, πνευματικοὶ καθαγισμοὶ, νηστεία, ἐλεημοσύνη, ἀπολύσεις πεφυλακισμένων δὲν ἀπῆλλαξαν τὸν πάσχοντα ἐκ τῶν παραλόγων φόβων, οἵτινες ἐταλαιπώρησαν τὰς ἐσχάτας ἡμέρας του. Πεσὼν εἰς ὄπταπάτην καὶ μαρτυρῶν, κατέστρεψε τὸν βίον δεκατέσσαρας μῆνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος· καθ' ἣν περίστασιν οἱ Ἑνετοὶ ἐτέλεσαν εἰς τιμὴν του κηδείαν μεγαλοπρεπεστάτην καὶ ἀπαρδειγματίστον, κηδείαν ἀξίαν ἠρώου, στήσαντος τοσαῦτα τρόπαια (1).

Ἄγνωστον ἐν τούτοις δὲν ἔμεινε τὸ νυκτερινὸν κακούργημα. Ἡ ἐπίβουλος καὶ σκληρὰ καταδικηθῆναι τὴν πάγκοινον ἀγανάκτησιν, παρώχυνε καὶ τοὺς ἀπαθεστέρους τῶν κατοίκων. Τότε δὴ τὰ προτερήματα τοῦ Λέοντος ὑπερυψώθησαν, τότε εὐφημήθησαν ἐπισήμως ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀφέλεια τοῦ ἤθους καὶ ἡ πρὸς τοὺς πένητας εὐσπλαγνία του· ὁ Λέων, ἐνὶ λόγῳ, ἐθεωρήθη παρὰ πάντων μάρτυς πατρίδος καὶ πίστεως· διὸ, καὶ μνημόσυνα πολλοῦ τῆς νήσου ἐτελέσθησαν εἰς ἀνάπαυσιν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, καὶ κόλλυβα νεκρώσιμα διένειμον οἱ ἱερεῖς εἰς ἀνάμνησίν του, καὶ ἄσπρα περιπαθῆ, ἐλεγεῖα, ἠρωϊκὰ τραγούδια διετραγώδησαν τὸν μαρτυρικὸν του θάνατον. Ὅσοι λαοὶ ἐπιμόνως εἰς τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις των ἐνεκαρτέρησαν, οὗτοι τὰς περιπετείας, τοὺς πόθους, τὰς συμφορὰς, τὰ παθήματα τῆς δουλείας των παρέδωσαν πρὸς τὰ τέκνα διὰ τῆς Ποιήσεως· τροπὸς φιλελευθέρων καὶ ἀναξιοπαθούντων ἡ Ποίησις. Οἱ δὲ Κρήτες, γένος ἐνθουσιῶδες, θερμουργόν, καὶ φιλόμολπον, οἱ Κρήτες, θαυμαστοὶ αὐτοσχεδιασταὶ (improvisateurs) καὶ παραμυθολογοὶ, κατέστησαν, εἰς τὰς ἡμέρας τῶν Δουκῶν, τὴν λύραν ὄπλον κατὰ τοῦ τυράννου μᾶλλον ἐπιφόβον, παρὰ τὸ τόξον, εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὀπιού, ἄλλως τε, εὐδοκίμησαντες, ἐκέκτητο φήμην μεγάλην. Μάτην οἱ κατὰ καιροὺς ἄρμωστοι καθεῖρξαν, ἐδίωξαν, ἐτιμώρησαν τοὺς ἀλήτας Τραγουδητᾶς καὶ ὀμηρίδας· ἡ Ποίησις, ἀσύλληπτον πνεῦμα, θεὰ προστάτις τῶν κακουχομένων, κατεγέλασε τὴν ἀδμημονίαν καὶ τὰς φροντίδας των (2). Οἱ Κρή-

(1) « Vero non multo post vivere desiit Alexius Calergius, cui in fastis Venetis immortale erit nomen. Obiit Rethimi, ubi pompa prae ceteris magnificentissima, ut Heroem tot triumphis insignem decebat, in suis exequiis delatus est. » Cf. Saera. T. 2.

(2) Τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν καταδίωξιν οἱ δημίους τῆς κατακτηθείσης Σαξωνίας ποιεῖται ἐπὶ Καρόλου τοῦ μεγάλου, καθὸ τὸ μῖσος τῶν αὐτοχθόνων ἐγεῖραντες κατὰ τῶν Φράγκων διὰ τῆς σιγουρηγῆσεως τῶν πατρίων παραδόσεων. Οὐδ' ἄλιγότερον ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Οὐίλλελλμου Κατακτητοῦ ἐκακοπάθησαν αἱ Κελτογαλάται ποιεῖται τῆς Ἀγγλίας. Ἐδουάρδος ὁ Α'. διέ-

τες τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἤγειραν διὰ τῶν Τραγουδιῶν μνημεῖα, καθ' ὧν δὲν ἴσχυσαν τὸ πῦρ καὶ ὁ σιδῆρος τῶν Ἑνετῶν. Οἱ Τραγουδηταὶ τῆς Κρήτης, (περὶφημοὶ τότε ἐπὶ ἡδυφωνία καὶ ἐνθουσιασμῷ), μόνον γενόμενοι τῆς ἐαυτῶν πατρίδος ὑπομνηματισταὶ, μόνον ἀψευδεῖς χρονογράφοι τῶν διατρεχόντων, περιήρχοντο τὰς κόμας καὶ τὰς συνοικίας ἐπανακκλούτες τὴν μνήμην τῶν Βυζαντινῶν αἰώνων, ἐξυμνοῦντες τῶν κεκοιμημένων τὰς ἀρετὰς, διασκαπίζοντες τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν ἠρωϊσμὸν τῶν πατέρων. Εἶχον ἄσπρα πατριωτικὰ διὰ τοὺς ἀνδρας, εἶχον ἐλεγεῖα διὰ τὰς γυναῖκας, εἶχον παράδοξα καὶ μυθώδη τραγούδια διὰ τοὺς παῖδας, εἶχον ἁγίων ἱστορίας καὶ μαρτυρολογήματα διὰ τὰς μονὰς. Τὸ εἰς τὸν πνιγμὸν τοῦ Λέοντος περιεσθῆν Τραγουδιὸν ἐπεκαλέσθη τὴν ἐκδικησὴν κατὰ πᾶσαν γωνίαν τῆς ἐξυβρισθείσης γῆς. ἱερεῖς τε καὶ λαῖκοι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες τὴν αὐτὴν λέξιν ὁμοθυμαδὸν ἐφώνησαν· ἀβέλοθρεμὸς τῶν Φράγκων! Ὄθεν, τὰς ἐπὶ θαυματουργίᾳ περιφημοτέρας εἰκόνας τῆς νήσου εἰς λιτανεῖαν ἐξαγαγόντες, ὤμοσαν οἱ ἀρχιεροὶ καὶ γενάρχοι τῶν χωρίων ὀρκους φονικούς, ἀναφρονούντος Τρύφωνος τοῦ ἐπισκόπου τὸ ῥητόν· *Εὐφρανθήσεται δίκαιος, ὅταν ἴδῃ ἐκδικησθῆν*. Τρεῖς δὲ ἄνδρες μεγαλόψυχοι, τρεῖς ἄνδρες ἄξιοι ἐποχῆς τε καὶ τύχης καλῆτερας, οἱ δύο ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Ἰωάννης Φαριμηλίγγιοι σὺν τῷ Ἐμμανουὴλ Καψοκαλύβῃ, ἀναδέχονται ὡς στρατηγοὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφασισθείσης διεκδικήσεως.

Μὴ παραλείψωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ σύγχρονος στάσις τῶν πραγμάτων ἐπεθάρσυνε τῶν Φαρομηλίγγων τὰς προσδοκίας. Ἡ Βυρώπη ὅλη, παρὰ τοῦ Πάπα Κλήμεντος σ'. προσκληθεῖσα, ἠτοιμάζετο εἰς νέαν κατὰ Μωαμεθικῶν Σταυροφορίαν, διότι οἱ Τοῦρκοι, ὀφελθέντες καὶ ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων περὶ βασιλείας ἐρίδων τῶν Γραικῶν, καὶ ἀπὸ τῆς μεταξὺ τούτων καὶ τῶν Γενουητῶν ἐπραγματοῦσθαι διαφορίας, εἶχον προβιάσει τὰς κατακτήσεις κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Ἑλλάδα. Εἰς τὸν ἀγῶνα τούτου πολλοὶ ἦσαν οἱ συγκεκλημένοι, ὥσπερ δὲ βεβαίως πρώτη ἡ Ἑνετία νὰ παρουσιασθῆ. Ἀλλ' ὁ ζῆλος πρὸς τὸν Σταυρὸν ἦτο κατὰ δυστυχίαν ἀποσβεσμένος τότε, ὡς καὶ σήμερον, ὑπὸ τῆς ἰδιοτελείας τῶν δυναστῶν· τέσσαρες μόνον ἀθληταὶ προσῆλθον, ἡ Δημοκρατία, ὁ βασιλεὺς τῆς Κύπρου, τὸ Τάγμα τῆς Ρόδου, καὶ ὁ Πάπας, οἵτινες ἐν τῷ συνόλω δεκαεννέα τριήρεις συνείσφερον! Ὁ Λατίνος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀπέτελε μέρος τῆς ἐκστρατείας· ἄρας ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τὴν σταυροφόρον του σημαίαν, παρεκέλευεν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τοὺς μαχητᾶς. Καὶ

ταξὲ νὰ θανατώσωσιν ὡς λυσσώδεις κύνας πάντας τοὺς Τραγουδητᾶς (menestrels), ὅσοι διὰ δημοτικῶν ᾠμάτων διέιδον παρὰ τοῖς δορυκτῆσι τὴν κατὰ τῆς ξενικῆς ἀποστρεφῆν· ὅθεν ὁ τελευταῖος τῶν φιλοπατρίδων τούτων Τραγουδητῶν ἐκφωνεῖ, κατὰ τὸν Gray·

« Ruin seize thee, ruthless King! »
« Ἀπάγε εἰς κόρακος, ἀπάνθρωπε βασιλεῦ!

τῶ ὄντι· ἔνθεν μὲν αὖ τούτου ἐμψυχώσεις, ἐκείθεν δὲ ἡ στρατηγικὴ περὶ τοῦ Ῥοδίου ἀρχιναυάρχου κατευδύσαν αἰσίως τὴν συμμαχίαν. Ἡ Σμύρνη, ἐκ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης πολιορκηθεῖσα, ἔπεσεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Εὐρωπαϊῶν τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1344, καθ' ἣν περίστασιν παρεδόθησαν ἐν στόματι μαχαίρας σύμπαντες οἱ κάτοικοι Μωαμεθανοί. Νήπια, γέροντες, γυναῖκες Τούρκων, τῶν ἀσθενῶν καὶ τραυματισμένων μὴ συγχωρηθέντων, πάντες κατεσφάγησαν ἀφειδῶς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ στρατεύμα τοῦ Μορθασάνου, στρατηγοῦ τοῦ Εὐβίου τῆς Ἀσίας, ἔφραξε τὴν θριαμβικὴν πορείαν τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες, ὀπισθοδρομήσαντες, ἐπολιορκήθησαν ἐκ περιτροπῆς ἐν Σμύρῃ ὑπὸ τριάκοντα χιλιάδων Ὀθωμανῶν. Οἱ Τούρκοι ἔπνεον στυγεράν ἐκδίκησιν, ὡμνουν γὰρ μὴ φεισθῶσι τῆς ζωῆς μηδενός. «Τίς ἄλλος τρόπος σωτηρίας, πλὴν τῆς ἀπεγνωσμένης ἐξόδου, ἀπέμενεν ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ πρὸς τοὺς Χριστιανούς; Ἐξέρχονται λοιπὸν οἱ Χριστιανοὶ θηρόραλώς· ἀλλ' ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ἀπένευθε τὴν ἱεράν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, ἰδοὺ ὁ στρατὸς τοῦ Μορθασάνου περικυκλοῖ τοὺς ἐξεληθόντας ἀπροσδοκῆτως, καὶ ποιεῖ τρομερωτάτην σφαγὴν. Ἐρονεύθησαν πάντες οἱ στρατηγοὶ, τοῦ Πατριάρχου συμπεριελθμένου, ὅστις ῥίψας τὴν ἱεράν στολήν, εἶχε λάβει ζήφος καὶ περικεφαλαίαν· ἐκ δὲ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ ὀλίγοι οἱ ὡς ἐκ θαύματος ἐπέτυχον γὰρ παλινδρομήσωσιν εἰς τὴν πόλιν.

Ὡς εἶδομεν, τὸ ἄχθος ὄλον τῆς Ἑνετικῆς τυραννίδος· ἐξέρχεται ἀπὸ τεστάραιοντα ἐτῶν μόνος ὁ οἶκος τῶν Ἀλεξιάδων, ὅστις καθ' ἕκαστον κίνδυνον ἐναντίον ὁμοβλήτων ἔσυρε τὸ ζήφος εἰς ὑποστήριξιν τοῦ τυράννου. Τρεῖς γενεαὶ Καλλεργῶν ἀλληλοδιαδόχως καὶ πατροπαράδοτως ἐτήρησαν τὴν δοθείσαν ὀρκωπιστίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ νεώτερος Ἀλέξιος ἐκοιμήθη μετὰ τῶν προγόνων του ὑπὸ τὰς πλάκας τῆς Ρεθυμναίας μητροπόλεως. Ἄτεκνος δὲ ἀποβιώσας, ἡ φρεὶς υἱὸν πάντως ἀνανδρὸν, ἀσημον, ἀκατονόμαστον εἰς τὰ ἐπιχωρμαμένα θορυβωδέστατα συμβάντα (περὶ ὧν λόγος γενήσεται ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ), κατελίπετο τὴν Δημοκρατίαν εἰς μόναν τὰς δυνάμεις τῆς. Τίς ἄλλος ζηλωτὴς ἤθελεν ἐπὶ τοῦ νῦν ἀναλάβει τῆς Ἑνετοκρατίας τὴν ὑπεράσπισιν; Ἄρα οἱ ἱππῶται τῆς ἀποικίας; Ἀλλ' οὗτοι, ἀφότου ἀφίκοντο, οὐδὲν τι κατώρθωσαν ἐντιμον, οὐδὲν σημαντικόν. Ἡ κατηνάλωσαν τὸν χρόνον εἰς ἐριδὰς καὶ ἀντιζηλίαις, ἀμοιβαίως ἐξασθενούμενοι, ἡ ἀφύθησαν εἰς ἱππικὸς ἀγῶνας, εἰς κραιπάλην, καὶ παντοίας τέρψεις. Ἐντεῦθεν οὖν τῶν μὲν τὰ τέκνα περιέπεσαν εἰς πενίαν, ἀπογυμνωθέντα πρὸς τοὺς ἄλλους ὑπὸ τῶν ἐπαλλήλων ἀναστατώσεων, τῶν δὲ, διεστράφησαν, ἐξητυλιώθησαν, ὥστε ἐσχέονόρωκς ὑπεσχέθησαν οἱ πατέρες περὶ φυλακῆς τῆς νήσου περιετράπησαν εἰς λήθη. Ὡς ἐκ τούτων, ἡ ἱπποτικὴ μηδαμίνωτος εἶχεν εἰς τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας οὕτω κορυφωθῆ, ὥστε, μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Ἀλεξίου, ὁ Δουξ Αἰμιλιανός (ΞΔ') ἐνόμισε τὴν ἀποικίαν κατακτήσασθαι εἰς τὸ ἀκρότατον τοῦ κρηνοῦ.

Καὶ ὅμως, ἀνάγκη κατέπειγουσα ἀπῆται τὴν ἀμεσον σύμπραξιν τῶν τιμαριούχων. Διὸ ἔως ἀπὸ τῆς ἀρμοστίας τοῦ Κορνηλίου ἡ ἐγγῶριος κυβέρνησις κατεψήφισε ποινὰς ἐναντίον τῶν ἱπποτῶν, οἵτινες ὀλιγόρουν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ συμβολαίου των, μὴ ὀπλιζόντες τοὺς ὀφειλομένους τῇ στρατολογίᾳ ἱππεὶς καὶ πεζοὺς· μάλιστα δὲ, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐκτελέσεως, ὁ Κορνήλιος τοὺς μὴ εὐποροῦντας ἐβούλησε διὰ χρηματικῆς προκαταβολῆς, καὶ διένειμε τοὺς προθυμότεροις ὅσα εἶχεν ὄπλα διαθέσιμα. Ἀλλ' ἀντιφιλοτιμίας καὶ ζήλου, τὰ προνοήματα ταῦτα ὑπήγειρον ἀντιστρόφως τὴν δυσχερείαν τῶν 230 στρατιωτῶν ἀποίκων· τοῦθ' ὅπερ ἡ Σύγκλητος μαθοῦσα, τοὺς μὲν ἱπποτάς καθόλου διετάξε διὰ ψήφισματος ν' ἀποτίσῃσι τὰ καθυστερούμενα ποσὰ ἐντὸς ἐπταετίας, τοὺς δὲ ὀλιγορήσαντας τοῦ ἀνυπερθέτου ὀπλισμοῦ, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ σχετικοῦ διπλώματος, προσκήρυξε καὶ ἐκπτώτους τῆς τιμαριωτικῆς περιβολῆς, καὶ ἀξιοτιμωρήτους ἔτι.

Ἐνῶ ταῦτα εἰς Χάνδακα κατηπεύγοντο, βήμασι γιγαντιαίοις προώδευε, πόρρω τῆς πρωτεύουσας, ἡ ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Φαρομηλίγγων συνταχθεῖσα ἐπαναστάσις. Συνέβρεν αὐθορμητῶς εἰς τὴν κατὰ Λατίνων Σταυροφορίαν ἀθρόος τῆς Κρήτης ὁ λαός. Ἀπερίγραπτος ποικιλία φύλου, τάξεως, ἡλικίας, ὀπλισμοῦ, ἱματισμοῦ περιποικίλλε τῆς ἀνταρσίας τὸ στρατόπεδον. Ἐκεῖ κατέβησαν αἱ λευκαὶ Πέτσαι τοῦ Κισσάμου, τοῦ Μαλαβυζίου, τοῦ Τεμένους, τῆς Σηθείας· ἐκεῖ τὰ μάλλινα βρακία τῶν Ἀρορειτῶν, καὶ τὰ βρυβακερὰ τῶν Κατωμεριτῶν· ἐκεῖ γυναῖκες τῶν Σφακιῶν, τοῦ Ἀσσιθίου, τῶν Ἀποκορώνων, ἀπλεκτον ἐπὶ τοὺς ὤμους τὴν κόμην ἔχουσαι, καὶ τὴν βούργιαν φέρουσαι μετὰ τοῦ βρέφους εἰς τὰ νῶτα· ἐκεῖ Πρεσβύτεροι ῥαπσοφόροι, διανέμοντες τὰς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ, καὶ καλόγηροι συνάγοντες ἐν κιβωτίοις τοῦ μὲν καὶ τοῦ δὲ τὸν ὄβολον εἰς συνδρομὴν τῆς σταυροφορίας. «Ὅσοι δὲν εἶχον τόξον, ἢ λόγχην, ἢ μάχαιραν, ἔλαβον ῥόπαλα πελέκεις, ὀβελούς, καὶ πᾶν ὅ,τι ἔτυχεν εἰς τὰς χεῖράς των. Ἀνεμίχθησαν ψαλμωδίαι μετὰ δημοτικῶν ᾠδῶν, καὶ πάλιν ἤχος τυμπάνου μετὰ ἄρῶν καὶ ἀναβαματισμῶν καθ' Ἑνετῶν. Ἐνθ' ἡ μὲν Ἑλλήνων Ἐπίσκοπος ἐσχίζε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Ὄρσου Δολφίνου, ἀρχιεπισκόπου λατίνου τῆς πρωτεύουσας, παραινῶσαν τοὺς ὑπηκόους ad debitam cencordiam et obedientiam ἐκεῖ δὲ πολίος καὶ ἀόμματος αἰοδὸς ἐψάλε πενήθιμος πρὸς τὴν λύσαν του τὸ μυρολόγιον τοῦ Λέοντος·

« Δέσποτα καὶ Πρωτοπαῖ, βάλε τὸ πετραχῆλι.

Νὰ ψάλλωμεν τὸ νεκρικὸν τοῦ Λεωνταρίου τῆς Κρήτης! »

Ἐνταῦθα μεσιράκια, τοὺς γονεῖς μιμούμενα, συνήπτον ψευδομαχίαν, καθ' ἣν φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐνίκωντο πάντοτε οἱ Ἴταλοι, ἐκεῖ δὲ γέρον πολίος κατέγραψεν ὄρθιος εἰς κατάστιχον τοὺς προσερχομένους ἐβαλοντάς, καὶ συνέταττεν ἐκάστην ἐκατονταρχίαν. Οὐδὲν τῆς σκηνῆς ἐκεῖνης καταλληλότερον εἰς ἐξαιονίσιον τοῦ εὐεξάπτου καὶ φιλομάχου Κρητικῶ

χαρακτῆρος. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐξεῖχεν ἡ φωνὴ τοῦ Μιχαὴλ διαβοῶσα· ἔφραξεν ἡ ἡμέρα τῆς ἀπολυτρώσεως! Ἰδοὺ, ἐτοιμάζονται ν' ἀπέλθωσιν οἱ Ἑνετοὶ. Χαίρετε, Κρήτες, μετὰ τοσαῦτα δεινοπαθήματα! Τὰ ἔρη, αἱ κοιλάδες, αἱ πόλεις, τὰ φρούρια τῆς νήσου μας, πᾶν ὅ,τι ἔχετε πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνήκει ἤδη εἰς ἡμᾶς, καὶ ἀποδίδεται τοῖς τέκνοις ἡμῶν ἀναπαλλοτριώτως.»

Σύμπτωσις ἀξιοσημείωτος! Ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ φιλελευθέρα τοῦ Cola de Rienzi φωνὴ ἐξύπνιζεν εἰς Ῥώμην, μετὰ τοσοῦτους αἰῶνας δουλείας καὶ ληθάργους, τὰς δημοκρατικὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαιότητος! Καθ' ἣν ἡμέραν ὁ Μιχαὴλ ἀνήγγελε πρὸς τοὺς συμπολίτας του τὴν ἐπανάρθωσιν τῆς Κρητικῆς αὐτονομίας διὰ τῆς νομιζομένης τῶν Ἑνετῶν ἀποχωρήσεως, ὁ πολυθρόλλητος τῆς Ῥώμης δημαγωγὸς ἔγραψεν ἀπὸ τοῦ Οὐατικανοῦ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας καὶ λαοὺς τῆς Ἰταλίας, συνιστῶν τὴν συγκρότησιν Εὐρωπαϊκῆς Συνόδου ὑπὲρ εἰνομίας καὶ σωτηρίας ἐθνῶν· τὴν δὲ προτροπὴν κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον ἐπισημοποίησε ἡ Νικόλαος, αὐστηρὸς ἄμα καὶ ἐπεικὴς, δῆμαρχος ἐλευθερίας, εἰρήνης, καὶ δικαιοσύνης, ἐνδοξὸς ἐλευθερωτὴς τῆς ἀγίας Ῥωμαϊκῆς Δημοκρατίας». Ὁ Ῥιενζιὲς ἀνεβρίπιζε παρὰ τὸν Τίβεριν τὰ ζώπυρα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀνδρίας, ἐνῶ ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Βαρλαάμ, ὁ Πετράρχης, ὁ Βοκκάκιος διέδιδον εἰς Ἰταλίαν τὰ σπέρματα τῆς ἀναγεννήσεως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ποσάκις τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ λαοὶ συναπνητήθησαν εἰς τὸ στάδιον τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας!

Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς ἐτμήθη εἰς δύο· οἱ μὲν τῶν ἀρχηγῶν διέδραμον τὴν χώραν, παραδίδοντες εἰς τὰς φλόγας τὰς οικίας καὶ τοὺς ἀγρούς τῶν Ἰταλῶν, οἱ δὲ ὠδεύσαν πρὸς τὰ φρούρια, παρῶντες τοὺς Ἑνετοὺς ἐπέκεινα τοῦ Μίρτου ποταμοῦ, ἔως τῆς πρωτεύουσας. Αἱ πράξεις αὐτῶν ὑπῆρξαν καὶ εὐστοχοὶ καὶ ἐπιτυχέσταται. Οὐδέποτε ἀπ' ἀρχῆς δουλείας ἐνηργήθησαν τοσαῦτα, καὶ ἐντὸς διαστήματος οὕτω βραχείου. Πολιορκίας τεθείσης εἰς Σιταίαν, ἡ πόλις παρεδόθη πρὸς τοὺς Φαρομηλίγγας· τὴν αὐτὴν δὲ τύχην ὑπέστησαν μετὰ παρέλευσιν μηνῶν τινῶν ἡ Ρεθύμνη, καὶ τὰ Χανία, πλὴν δύο ἐτέρων φρουρίων, τοῦ τῆς Ἰεραπέτρας καὶ τοῦ Μιραβέλλου (ὀλίγον ἀπεχθόντων τῶν ὀρέων τοῦ Ἀσσιθίου), ἅπερ περιήλθον τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνταρτῶν. Ἐν συντόμῳ, τὰ πράγματα προέβησαν οὕτως ἐκ συμφώνου καὶ μετὰ τοσαύτης δραστηριότητος, ὥστε ἐντὸς μιᾶς ἐξετίας, τῷ 1347, πᾶν ἴχνος λατινισμοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ τε καὶ διοικητικοῦ, καὶ τιμαριωτικοῦ, ἐξηλείφθη καθ' ὅλην τὴν νήσον, διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν ἱπποτικῶν κτημάτων, καὶ τὴν ἀπογύμνωσιν τῶν ἱπποτῶν, καὶ λατινιστικῶν· ἡ δὲ Κρήτη, τῶν φρουρίων συμπεριελθμένων, ἐκτὸς ὅμως τῆς πρωτεύουσας, ὑπετάγη εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν. — Τὰδε μόνον τὰ κατορθώματα ἐξάγγελεν ἐκ τῶν συνοπτικῶν ὑπομνημάτων τῆς ἐποχῆς· ὅμως ὁ ἀγαθὸς

στις οἴκοθεν ἄς συμπεράνη πῶς ἀντεμείφθησαν καὶ ἐξεδικήθησαν οἱ Κρήτες κατὰ τὴν ἀδαιλίπτον σειράν τῶν ἐξαετῶν ἀνδραγαθημάτων των. (1)

Συνέπιπτε τότε ἡ μεγάλη ἐκεῖνη ἀποστασία τῆς Ζάρας, περὶ ἧς τοσοῦτος γίνεται λόγος ἐν τοῖς χρονοικοῖς. Συνομώσαντες οἱ κάτοικοι καθ' Ἑναίων, διέσχισαν τὰ σύμβολα τῆς Δημοκρατίας, κατηδάφισαν τοὺς ἀνδριάντας, ἔσφαξαν τινὰς τῶν τῆς φρουρᾶς, καὶ πρέσβεις ἀποστείλαντες εἰς Οὐγγρίαν, ἐπεκαλέσθησαν τοῦ Λουδοβίκου Ῥηγὸς τὴν προστασίαν. Τοιαύτη τις τῶν ἀποικιακῶν ῥοπῆ κατεάραξε τὴν Σύγκλητον. Διὸ, τὸν Δοῦκα Μολίνον ἀνακαλέσασα, καὶ τῆς πολεμικῆς τοῦ Κορνηλίου ἐπιδεξιότητος ἀναμνηθεῖσα, ἐπανέπεμψε τοῦτον εἰς Κρήτην μετὰ χρημάτων καὶ δυνάμεως πολλῆς, ναυτικῆς τε καὶ στρατιωτικῆς. Τρεῖς δ' ἐπιτροποὶ πληρεξούσιοι, ὁ Νικόλαος Φαλέτρος, ὁ Ἰουστινιανός ἐξ Ἰουστινιανῶν, καὶ ὁ Ἀνδρέας Μωροζίνης, συναπεστάλησαν μετὰ τοῦ γνωστοῦ Δουκός, ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ πειραθῆναι παντὸς μέσου πρὸς σπευστικὴν κατάλυσιν τῆς ἀνταρσίας. Οὗτοι ἄμα ὡς ἀπεβιβάσθησαν, διέπλον τὰς δυνάμεις των εἰς δύο σώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀνταρτῶν κατὰ Σιταίαν, τὸ δὲ διευθύνθη πρὸς τὰ ὄρεινά, ὅπου ἐστάθμευεν ἡ πλείστη τῆς ἰθαγενοῦς στρατιᾶς.

Πρὶν ἢ προβῶσιν εἰς ἐχθροπραξίας οἱ πληρεξούσιοι προσεκάλεσαν διὰ πρεσβείας τοὺς Φαρομηλίγγους γὰρ προτείνωσιν οἷους ἤθελον ὄρους εἰρήνης, ἢ ἕνα καὶ μόνον ὄρον ἀπαιτούμεν· ἀπάντησαν οὗτοι, ἢ τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Χάνδακος, ἢ ἄνευ πόλεμος συνεχῆς καὶ ἀδιάλυτος μετὰ τῶν ἡμῶν καὶ ὑμῶν. Ἀλλ' ὡς ἔραβον τὸν ὀπλισμὸν καὶ τὰς ἐπιπόρους τῶν Ἑνετῶν παρασκευάς, φρόνιμον ἔκρινον ν' ἀποσύρωσι τὰς κυρίας αὐτῶν δυνάμεις εἰς τὰ μάλλον δύσβατα χωρία· τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο. Καὶ ὅμως, πληροφρονηθέντες ἀκολουθῶντες ὑπὸ προσκόπων, ὅτι σῶμα ὀλιγόριθμον ἐχθροῦ περιέκοπτε τὴν κάτω πεδιάδα, ἐντεῦθεν δὲ φθονήσαντες τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Χορτασῶν, οἵτινες εἰς περὶ πλεῖστον συγχυρίαν κατέβρασαν τοὺς ἐπιλέκτους τοῦ Δουκὸς Ζένου, ἀπὸ τῶν βράχων, ὅπου ἔδρουν ἀσφαλῶς, ὤρμησαν πρὸς τὴν ὑπώρειαν, ὅπως πέσωσι βράχων ἐπ' αὐτοῦ. Ἦν ἡμέρα Τρίτη τῆς ἐβδομάδος τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός, ἡμέρα κατὰ τὴν κοινὴν πρόληψιν ἀπαισία. Σήμερον

(1) « Ἐνίκησε μὲν ὁ Δοῦξ Ἑναίου, δὲν ἐπέτυχεν ὅμως νὰ σιγήσῃ τὸν πρωταίτιον. Πρὸς σκοπὸν τοσοῦτον γράφει αὐτῷ ἐπιστολὰς κολακευτικὰς, ἕνα ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν συμφιλίσσῃ πρὸς τὴν Δημοκρατίαν, νὰ τῷ ἀπονεύμῃ ἀμοιβὰς καὶ τιμὰς μεγάλας. Τὸ παράδειγμα τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλεξίου ἐνεθάρρυνε τὸν Λέοντα, ὅστις ἐλησημόνησεν ὅτι ὁ ἀνταρτὴς δὲν πρέπει νὰ ἐμπιστευθῆται πρὸς τὸν κύριον, καθ' οὗ ἀπεστάτησεν. Ἐποχωρήσας οὖν παρεδόθη· ἀλλ' ὁ Δοῦξ, ἀδικάτως δίσας τὸν ἀποστάτην ἐντὸς σάκκου, ἐβρίβεν αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐξηγήθη τὸν πόλεμον, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ Ἑνετοὶ νὰ χύσωσιν αἷμα ἐπὶ ἕτερα δύο ἔτη, πρὶν ἢ ἐπαναγάγῃ τὴν εἰρήνην. » — Εἰς τὴν σύντομον ταύτην τοῦ Daru περίληψιν (B. H.) οὐκ ὀλίγα τὰ ἡμαρτημένα ἢ Δοῦξ μόνον ἔτη διήρκεσε τὸν Φαρομηλίγγων ἀγῶνα· ἀπέβη πρὸς ὅλας τὰς μαρτυρίας.

ὁ τύπος, ὁ ἀτίμος καὶ ὁ τηλεγράφος ἐξεσάρωσαν οὐκ ὀλίγας τῶν δεισιδαιμόνων πεποιθήσεων τοῦ μεσαιῶνος· ἀλλ' οἱ πατέρες μας, ἀπλοϊκώτεροι τὰ ἦθη, καὶ πρὸς τὰς πολυθεϊκὰς παραδόσεις προσφύεσθεροι, ἠρμήνευσαν συχνότερον ἴσως τοὺς οἰωνούς, ἢ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτό. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀπικισίας ἡμέρας, οἱ φρονιμώτεροι τῶν ἀρχηγῶν συνεβούλευσαν τὴν ἀπογὴν τῆς ἐπιθέσεως, καὶ πάσης πολεμικῆς ἐργασίας, εἰς ὑποστήριξιν τοῦ παραγγέλιματος προσθέντες καὶ ἐτέρου οἰωνοῦ κακοῦ τὴν ἐρμήνευσιν, σεισμοῦ συμβάντος τὴν προτεραιάν. Ἀλλ' οἱ Φαρομηλίγγοι, τοὺς Κάλχας ἐκείνους, ὡσπερ μάντιες κακῶν περιφρονήσαντες, ἐββωμένεστερον παρεκέλευσαν εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τοὺς ὀπαδούς. Τὸ στρατήγημα (ἦν γὰρ στρατήγημα ἐκεῖνο), ἀπέβη κατ' εὐχὴν τοῦ Κορνηλίου. Οἱ μὲν Ἐνετοὶ ἐτράπησαν δρομάδην εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Κρήτες θηρήσαντες ἐκ τούτου, ἐπέμεινον εἰς τὴν καταδίωξιν, ἕως τοῦ προέδωσαν εἰς τὰ σύνορα τῆς πεδιάδος, πῶρῶ τῆς ἀφρητίας των. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἐχθρικοῦ σώματος ἐνέδρευεν ἐκεῖ. Ἀντεφορμήσαντος τότε τοῦ ἱππικοῦ, οἱ ἰθαγενεῖς περικυκλοῦνται δεξιόθεν, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου πιέζουσιν αὐτοὺς οἱ προσερχόμενοι πεζοί· ὅθεν εἰς ὀρθαλμοῦ ῥοπήν ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς εὐρέθη περιειλημμένος εἰς κύκλον δυσδιέξοδον.

Οὐδέποτε ὄλεθρος τοιοῦτος ἤμαξε τῆς ἐλευσίης Κρήτης τὴν γῆν. Τρομερὰ ἀπέβη ἡ σφαγὴ, ἀλλὰ καὶ ἀνδρεία ἢ ἀντίστασις ἐτάχθη. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς φθορᾶς, ἡ πεδιάς ἐκεῖνη ὠνομάσθη, καὶ εἰσέτι ὠνομάζεται *Ἡ Καταφανισμένη*. Πρῶτος ἔπεσον ἠρωϊκῶς ἀντιμαχόμενος ὁ Ἰωάννης Φαρομηλίγγος, ἐξάκουστος ἐπὶ γιγαντιαίῳ ἀναστήματι, καὶ ἐπὶ ξιφομαχίᾳ. Οἱ Ἐνετοὶ, ἀποτεμόντες τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐνέπηξαν εἰς ἀκμὴν λόγγης, καὶ περιεδόγησαν αἰμοσταγῆ, θέντες σπύραθον εἰς τὸ στόμα. Ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ, ἠγωνίζετο ἐν τούτοις, ἐνεργῶν καὶ αὐτὸς ἀνδρίας τέρατα. Ἀλλ' ὁ λόχος, ὅστις τὸν περικύκλω, συνεστέλλετο βαθμηδόν, τὰ δὲ βέλη εἶχον οὕτω διακονίσει τὰ μέλη του, ὥστε κρουνοὺς αἵματος ἐξέρρεον ἐκ τῆς κεφαλῆς, τῶν χειρῶν, καὶ τῶν ποδῶν του. Ἐν ἀκμῇ τοιαύτῃ ὁ ὑπασιπότης τοῦ Φαλέτρου δίδει προσταγὴν τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ νὰ ὀρμήσωσιν, ὅπως τὸν συλλάβωσι ζῶντα. — « Ὁρρανέ! κράζει τότε, ὁ γενναῖος, προσφωνῶν τὸν περικυκλῶντα πάλαικάριόν του, σπεῦσον, σῶσον με ἐκ τῆς ὠμότητος τοῦ Φράγκου! Ἀπότμε τὴν κεφαλὴν μου, καὶ κόμισον αὐτὴν πρὸς τὸν Δούκα καὶ τοὺς συμβούλους του! Θέλεις λάβει οὐ μόνον τὴν ἀψιν, ἀλλὰ καὶ βραβεῖον· ἀντὶ δὲ ὀνόματος φονέως, ἔση τέκνον πιστότητος, καὶ εὐσπλαγγχνικοῦ ἔργου ἐκτελεστής. Θέλει σοὶ παρῆξει ὁ θάνατός μου ὅ,τι ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ σοὶ δώσω ζῶν. »

Ὁ ὑπασιπότης τοῦ ἤρωος ἐξετέλεσεν ἄκων τὴν διαταγὴν, ἡ δὲ μακρόκομος κεφαλὴ τοῦ Μιχαὴλ ἐσκίρτησε χαμαὶ πεσοῦσα. — « Πόσον ἡ ἱστορία μας ἤθελε δοξάσει τὸν ἄνδρα, ἐκφωνεῖ διηγούμενος τὸ συμβάν ὁ ἱστοριογράφος Ἰουστινιανός, ἔν εἶχεν ἀ-

ναθέσει τὴν μεγαλοψυχίαν του εἰς ὑπεράσπισιν, οὐχὶ δὲ εἰς ἀντίκρουσιν τῆς Ἐνετικῆς πολιτείας! » Ἀλλ' ὁ αἰμύνηστος προὔτιμησεν, ἀντὶ δάφνης προσωρινῆς, τὸν ἀρράβωνα τῆς προσδοκωμένης Νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως· ἡ δὲ νεωτέρα Μοῦσα τῆς Ἑλλάδος περιπαθῶς ἤδη ἐπὶ σκηνῆς ἀνεκάλεσε τοῦ Πλουταρχεῖου θανάτου τοῦ τὴν μνήμην (1).

Τὸν αὐτὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ ὑπέστη ἐν τῷ Καπιτωλεῖῳ Ῥώμης καὶ ὁ ἀθάνατος Ῥιέντσης· πλὴν ὅτι τὴν τούτου κεφαλὴν δὲν ἀπέτεμε διωγμὸς τυραννίου, ἀλλ' αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ λαός, ὃν δις ὁ νεώτερος Σουλπίτιος ἐπανεκάλεσεν εἰς ἐλευθερίαν. Τούναντίον, ὁ κορμὸς τοῦ Μιχαὴλ, δι' αἵματος ἀναλωμάτων καὶ παρ' ἐλπίδα σωθεὶς ἀπὸ τῶν προπηλακισμῶν ἐχθροῦ, ἔτυχεν εὐλαθεῶς κηδεύσεως εἰς τι ἔρημον ἐκκλησιδίον, ὅπου συνῆλθον συναθληταὶ καὶ συγγενεῖς. Τὸ λείψανον, δάκρυσι καταβεβρεγμένον, ἄνθεσιν ἀγρίοις κεκοσμημένον, ἔλαβε τοῦ τάφου τὴν τιμὴν ἐν καιρῷ νυκτός, ὡς ἀκέφαλον ἐπίσης καὶ διὰ νυκτός πεπρωμένον ἦτο νὰ ταφῆ μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν ἐτῶν τὸ λείψανον ἐτέρου μάρτυρος καὶ προδρόμου τῆς αὐτονομίας μας, Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου (2).

Διαλυθείσης οὕτω τῆς ἀνταρσίας κατ' ἀνατολὰς τῆς νήσου, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἑλλησπιν ἐπιτηδείων στρατηγῶν, οἱ τρεῖς πληρεξούσιοι ἐτράπησαν πανστρατιᾷ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον, ἐνθα ἦρχε καὶ ἐπρωταγωνίστει ὁ Καψοκαλύδης. Ἐκεῖ πολλὰς συνεκρότησε μάχας, καὶ συνέστησε πολιορκίας ὁ Ἰταλικὸς στρατὸς, πρὶν ἢ ὑπερισχύσῃ ἀλλὰ, τῆς Κυθωνίας ἐπανακτηθείσης διὰ πείνης, ἦνωξε κατόπιν τὰς πύλας καὶ τὸ Ῥέθυμνον, ἐφεξῆς δὲ καὶ τὰ ἕτερα φρούρια ἀλληλοδιαδόχως παρεδόθησαν εἰς τὸ κράτος τῶν Ἐνετῶν. Ὁ Ἐμμανουὴλ Καψοκαλύδης ὑπό τινος ἐπιβούλου συντέκνου του, ἀδρῶς δωροδοκηθέντος, συλληφθεὶς, καὶ τῷ Φαλέτρῳ δέσμιος παραδοθείς, ὑπέστη ἐπ' ἀγχόνης τὴν ποινὴν τῶν κακούργων· μετὰ δὲ τούτου εἰκοσιν ἕτεροι προσεστώτες, ἐξ ὧν καὶ τινες κληρικοὶ, ἀπέτισαν διὰ θανάτου τὸ τὸλμημα τῆς ἀνταρσίας. — Μετ' ὀλίγον ὁ Κορνήλιος, ἤδη πολιτικώτατος ἀναγορευθεὶς, θέλει στερεθῆ τὸ κέρας τοῦ Δουκῆς Ἐνετίας καὶ Δαλματίας.

Οὕτως ἔληξε καὶ ὁ ἀγὼν, ὅστις προσεῖληψε τὴν ἐπωνυμίαν τῶν δύο ἀδελφῶν Φαρομηλίγγων, ἐφαιμύλων τῶν προαγωνισθέντων ἴδιο Χορτασῶν.

(1) Ὁ Κ. Νικόλαος Τ. Βούλγαρις, Κερκυραῖος, ἰαμβογράφησεν ἀξιόλογον τραγῳδίαν εἰς πέντε πράξεις, ἐπιγραφομένην « Μιχαὴλ ὁ Φαρομηλίγγος ». — Κερκύρα, τυποῖς Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως, 1851.

(2) Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κρήτης οἱ ἀπόγονοι τῶν Φαρομηλίγγων κατέφυγον εἰς Κέρκυραν. Ἐν τῷ ναφ' τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς πόλεως ταύτης ἐσώζετο, πρὶν ἢ τὸ ἔδαφος ἀνακαινωθῆ, ἡ ἐξῆς ἐπὶ πλακῶς ἐγκεχαρηγμένη ἐπιγραφή:

ΑΧΥΣΤ.

Η ΓΑΦΗ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΤΟΥ ΦΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΥ.
ΠΡΟΣΔΟΚΩ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ
ΝΕΚΡΩΝ.

Ὁ ἐξαετὴς οὗτος ἀγὼν, ὅστις διὰ τὰ κατορθώματά του, πρὸ πάντων διὰ τὴν ἀδιάρρηκτον ὁμόνοιαν καὶ συνδιάτασιν τῶν ὀργάνων του, μᾶλλον ὑποπτον ὑπέδειξε τὴν προηγουμένην ἀνταρτικὴν τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου πολιτείαν, ὁ ἀγὼν οὗτος εἶασεν ἴχνη δυσεξίτηλα ἐν τῇ μνήμῃ τῶν νησιωτῶν. Ἡ μετὰ τὰς ἀπὸ τῆς Ἐνετικῆς τυραννίδος εἰς τὴν Τουρκικὴν, ὁ μωαμεθανικὸς διωγμὸς, αἱ Αἰγυπτιακαὶ κακώσεις, πεντακοσίων ἐτῶν δυσπερίγραπτα δεινοπαθήματα, δὲν ἐξήλειψαν ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀπογόνων τὴν ἐνδοξὸν ἐπωνυμίαν. Ἀγγλος τις περιηγητὴς, τὴν Κρήτην πρὸ τινος περιελθὼν εἰς ζήτησιν ἐπιγραφῶν καὶ μνημείων τῆς ἀρχαιότητος, ἠρώτησε ματαίως τὴν ἡγῶ τῶν ἐρειπίων ποῦ κεῖνται τὰ λείψανα τῆς πόλεως τοῦ Ἐπιμενίδου καὶ τοῦ Δίκτυος· εἶχεν ἐκπνεύσει καὶ αὐτὴ ἡ ἡγῶ εἰς τὴν βασιλείαν ἐκείνην τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς λήθης. Ἐξεπλάγη, ὅμως, τυχὼν ἐν μέσῳ μαρμάρων, τοὺς χαρακτῆρας τῶν ὁποίων εἶχεν ὁ χρόνος διαγράψει καὶ καταστήσει πάντως ἀνεργήτους πρὸς ἡν μνημόνευσιν ἐνεχαράχθησαν, ἐξεπλάγη εὐρῶν, μετὰ παρέλευσιν πέντε ἑκατονταετηρίδων, ἐμψυχον εἶτι τ' ὄνομα τοῦ Φαρομηλίγγου εἰς τὸ στόμα τοῦ ἰδίου ξεναγωγῶ (1). Καὶ ὅμως, πόσα οἱ ἐμπαθεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονογράφοι, πόσα σπουδαῖα συμβάντα παρεσιώπησαν, πόσα ἀνδραγαθήματα παρεμόρφωσαν, πόσας πράξεις ἀξιολόγους κατεκοίμισαν εἰς τὰς *Mολυβδίνους φυλακὰς* τῆς Ἐνετικῆς φιλαυτίας, ἐνθα ἡμεῖς οἱ μεταγενέστεροι φιλοχωροῦντες, περιπατοῦμεν ἀπὸ κρύπτης σκοτεινῆς εἰς σκοτεινότεραν ἐτι, καὶ ὀσφραϊνόμεθα τοῦ κοιμητηρίου τὴν σπηλιόνα! Ἐντεῦθεν μέγα κριτικῆς τέχνης ἔργον ἐναποτίθεται πρὸς τοὺς φιλελεύθους τῆς Ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος ἱστορικούς, ἔργον ἐρμηνεύειας δύσκολον μὲν καὶ ἀκανθώδες, ὅμως ἀναπόφευκτον. Πῶς θέλομεν περισκοπήσει ἐν σκότει καὶ κιαθανάτου τὰ ὑπόγεια, ὅπου μένουσιν ἐξ αἰῶνος κεκρυμμένα πολυτίμηα λείψανα τῆς βαθμιαίας ἡμῶν παλιγγενεσίας; Αἱ χρονογραφικαὶ πηγαί, ἡ ἀναδιφῆσις χειρογράφων, αἱ μαρτυρίαι καὶ παραπομπαί, καὶ ὅσα ἄλλα ὀδηγοῦσι τὸν Εὐρωπαῖον ἰχνηλάτην εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ φιλοσοφικὴν διαφώτισιν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ βιολογίας, ταῦτα οὐδόπως ἐξαρκουσι πρὸς ἡμᾶς, οἵτινες καθ' ὅλην τῆς Ἰταλοκρατίας τὴν διάρκειαν ἐστερηθήμεν ἐθνικῶν καὶ αὐτογράφων ὑπομνημάτων, ἐστερηθήμεν καὶ τῆς ἐλευθερίας αἵμα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ ταύτης καρποῦ, τῆς ἱστοριογραφίας. Διό, ἀντὶ μαρτυριῶν πολυτελείας, ἀντὶ διπλωμάτων καὶ διφθερῶν ἐπιδείξεως, ὁ ἡμέτερος μεσαιωνογράφος θέλει συχνάκις ἀναγκασθῆ νὰ προτιμήσῃ, εἰς διευκρίνησιν τῆς ἀληθείας, τὴν αὐθεντίαν τῆς εἰκασίας καὶ τοῦ συμπεράσματος. Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, Γερμανοὶ, Ἴταλοὶ τὴν πάτριον γῆν ἀνασκαπτοῦσι καὶ γεωργοῦσιν ἐν ταῖς ἀρχαίαις καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς πολιτείας των. Ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ πάντων ἱστορικώτατοι, ἡμεῖς οἱ πρωτοπλάσται καὶ διδά-

σκαλοὶ ἱστορίας, ἡμεῖς ἡμεῖς πεπρωμένοι, φεῦ! τοὺς νόμους, δι' ὧν βαθμηδὸν ἀναζῶμεν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ κοινωνίᾳ, νὰ ζητήσωμεν εἰς ξένην γῆν, εἰς μεμβράνας, πνεύσας τὴν καθ' ἡμῶν δυσμένειαν καὶ κακοθελίαν, εἰς μαρτυρίας τῶν τυράννων μας, εἰς τὴν χρονογραφίαν τῶν Ἐνετῶν, τῶν Γάλλων, τῶν Ὀθωμανῶν! Τίτι δὲ τρόπον; Οὐχὶ ἀναγινώσκοντες, σημειοῦντες, ἀποθησαυρίζοντες, καὶ τὰ τεθησαυρισμένα μεταφέροντες πιστῶς εἰς τὴν συγγραφήν, ἀλλ' ἀλλοκότως πως καὶ ἀνὰ πᾶν βῆμα τὰς κατηγορίας ἀμυνομένοι· ἀντιλέγοντες, ἀνασκευάζοντες, μαντεύοντες, εἰκοτολογοῦντες· νῦν μὲν τὸ λευκὸν ἀντικαθιστῶντες εἰς τὸ μέλαν, ἄλλοτε δὲ τὸ ἐνδοξὸν εἰς τὸ ἄδοξον· πολλάκις δὲ καὶ προσαρμολίζοντες ἐπινοήσεις, καὶ μὲν πιθανὰς, εὐλογοφανεῖς, ἀξιόπιστους, ὅμως ὑπὸ τῆς ἀλλοχου θετικῆς ἱστορίας ἀναπεμπομένας εἰς τὴν χώραν τῆς Ποιήσεως.

(Ἔπεται συνέχεια.)

ΣΠ. ΖΑΜΒΕΛΙΟΣ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

— 000 —

Διάφορα Διηγήματα καὶ Ποιήματα Ἀλεξάνδρου Ῥίζου
Ῥαγκαβῆ. Τόμ. Γ'. Ἐν Ἀθήναις 1839.

Ἡ καλλιθέλαδος Μοῦσα τοῦ Κυρίου Ἀλεξ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ ἐπρόκισε τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν διὰ νέων ποιητικῶν συγγραμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ νεωτέρου Παρνασσοῦ μας τὰ προϊόντα μεγάλως ἐνδιέφερον τὸ Πανελλήνιον, καὶ ἡ *Παρδώρα* ἐξετάζουσα καὶ ἐπικρίνουσα τὰ σπουδαιότερα τούτων τὰ διαβιβάζει περιληπτικῶς καὶ εἰς τοὺς ἀπωτέρους αὐτῆς συνδρομητὰς, ἐπιχειροῦμεν χάριν αὐτῶν τὴν συνοπτικὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ Κυρίου Ῥαγκαβῆ περιεχομένων. Πράττομεν τοῦτο μετὰ ζήλου ἐτι μεζόνος, καθόσον ἡ νεωτέρα ἡμῶν φιλολογία ἤρξατο ἀπὸ τινος χρόνου νὰ ἐλκῆ τὴν προσοχὴν τῶν ἐν Εὐρώπῃ. Παρατηροῦμεν δὲ μετ' ἐθνικῆς τρόπου τινα φιλαυτίας ὅτι καὶ ἡ ἐντὸς καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος ἀναπτυχθεῖσα φιλολογία, ἔλαβεν ἀπὸ τινος χρόνου ἀξίαν καὶ χαρακτῆρα τοιοῦτον, ὥστε δυνάμεθα νὰ μὴ ἐρυθριώμεν διὰ τὴν παρούσαν κατάστασιν αὐτῆς, νὰ τρέφομεν δ' ἐλπίδας δόξης μελλούσης ἐφαιμύλων ἐκείνης, ἥτις συνεκλίνει τὰς ἀγερώγους ψυχὰς τῶν Μαραθωνομάχων, ἥτις διέσωσε τὴν Ἑλληνικὴν εὐκλείαν ἐκ τοῦ φοικώδους τῆς δουλείας κλύδωνος, καὶ ἥτις συνετέλεσεν εἰς τῆς πατρίδος τὴν παλιγγενεσίαν. Ἐὰν δὲν ἐπέζων οἱ ἀμίμητοι λογογράφοι καὶ ποιηταὶ τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς γλυπτικῆς, τίς ἤθελε θαυμάζει καὶ Ἑλληνας καὶ Ἑλλάδα; Καὶ ἐὰν δὲν ἐθαυμάζετο ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν ἡ ἀρχαία ἡμῶν Πατρίς, τίς

(1) Pashley, Journey in Crete. T. 2.

ήθελε δώσει χείρα ἀρωγῶν εἰς ἄδοξον δούλον ζητούντα νὰ θραύσῃ τὰ ἄτιμα αὐτοῦ δεσμά ;

Ἀκατανόητος καὶ παράδοξος τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὁ προορισμός ! Ὁ,τι ἐγράφη πρὸς τέρψιν, ὅ,τι κατεσκευάσθη πρὸς κόσμησιν, καὶ ὅ,τι ἐλέχθη πρὸς ἐπίδειξιν ἢ ἀνάγκην ὑπὸ ἔθνος θανάτῳ, τοῦτο ἐχρησίμεισε διὰ τὴν νέαν αὐτοῦ ἀνάστασιν.

Αἱ νέαι ποιήσεις τοῦ Κυρίου Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ εἰσὶ ποικίλλης φύσεως καὶ εἰδούς· ὁ δὲ ἀπαρτίζων αὐτάς τόμος συνεδέθη ὡς ἀνοδοδῆμη πολύχρους ἐν τῷ πλουσίῳ ἀθῶνι τοῦ ποιητικῆς τοῦ χαρτοφυλακίου ὑπὸ τοῦ ἐκδόντος αὐτὸν τυπογράφου. Μεταξὺ δὲ τῶν ποιήσεων ἀπαντῶνται εἰς πεζὸν λόγον καὶ χαριέστατά τινα διηγήματα, καθωραϊζόμενα διὰ τῶν ζωηρῶν χρωμάτων ἀκαμάζουσης ποιητικῆς φαντασίας, γεγραμμένα πρὸς τὸν σκοπὸν ἡδείας καὶ εὐχαρίστου διδασκαλίας, καὶ χαίροντα ὅλα τὰ προσόντα ποιητικῆς πολιτογραφίσεως.

Ἐκ τούτων τὰ πρῶτα φέρουσι τὸν τίτλον « Ὁδοιπορικαὶ Ἀναμνήσεις », καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπιγραφόμενον Ἀγγ.Μα διαπρέπει ὡς ἐν τῶν ἀρίστων. Εἶναι δὲ τοῦτο εὐτράπελον καὶ χαριέστατον μυθιστορηματικόν, ὅπου ἐξεικονίζονται σπουδαῖαι κοινωνικαὶ περιπέτειαι, καὶ διαγράφονται διὰ γραφίδος λεπτῆς οἱ χαρακτῆρες τῶν δρώντων προσώπων. Ὁ ἀναγινώσκων τοῦτο εὐρίσκει τὴν ἀφελῆ καὶ ἀνεπιτήδευτον χροιάν τῶν μυθιστορημάτων τῆς Σάνθης, καὶ τὰ θέλητρα τῶν συγγραφῶν τοῦ Σὴν καὶ Δουμᾶ, καὶ μολοντοῦτο ὁ σκοπὸς τοῦ συγγραφέως εἶναι οὐχὶ νὰ μᾶς ἐκθέσῃ ἀπλῶς τὰς τερψικαρδίους σκηναὶς ἐρωτικῆς μυθιστορηματικῆς, ἀλλὰ νὰ διδάξῃ εἰς τοὺς μὴ εἰδότες τί ἐστὶ σιδηρόδρομος, καὶ ἠλεκτρικὸς τηλεγράφος ! Τὸ ἄλλως ξηρὸν τοῦτο μάθημα ἀποβαίνει διὰ τῆς μαρτυρῆς βιβλίου τῆς ποιητικῆς εὐφυΐας εὐχαρίστον καὶ ἡδύ ψυχαγωγίαν. — Ἐάν δὲ δὲν μᾶς ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἀνέγνωμεν τοῦτο πρὸ χρόνων καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Παρδώρα (*).

Τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα « Δύο πόλεις τῆς Ἀδριατικῆς ἁ. Πόλις. β. Σάλωνα », ἢ Ἐπιστολὴ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἡ « Βιογραφία τοῦ Ἐρεχθίδου » εἰσὶ τῆς αὐτῆς ὠφελιμοτάτης σχολῆς προϊόντα, τῆς συγκιρνώσεως τὸ ἡδὺ μετὰ τοῦ ὠφελίμου, τὰς γοητευτικὰς περιγραφὰς μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας, καὶ τῆς φαντασίας τὰ ῥόδα μετὰ τῶν ἀκαθῶν τῆς δογματικῆς διδασκαλίας.

Δὲν πιστεύομεν νὰ φανῶμεν παλινδρομοῦντες εἰς μεσαιωνικὰς ἰδέας ἐν ὑπενθυμίσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς παρούσης διατριβῆς, ὅτι ἡ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἑλληνικὴ νεολαία, δηλ. ἡ γεγραμνὴ ἡδὴ γενεᾷ, ἀποσκιοτήσασα ἀπὸ τὴν χυδαίαν ἀνάγνωσιν τῶν ἀραβικῶν μύθων τῆς Σουλτάνας Χαλιμᾶς, τῆς σουλτάδας τοῦ μέγα Ἀλέξανδρου, καὶ τῆς τῶν Βερτόλδων, πατρὸς καὶ υἱοῦ, μεγάλα ἠρώσθη ἠθικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας μαθήματα ὑπὸ τριῶν πασιγνώστων συγγραμμάτων, τῆς Ἀποθήκης τῶν παιδῶν,

(*) Ἐδημοσιώθη διὰ τῶν 18 καὶ 19 φυλλαδίων. Σημ. Πανδώρας

τοῦ Ροβινσώνας, καὶ τῆς ἐν πεζῷ λόγῳ συγγραμμένης γαλλιστὶ, πολλάκις δὲ μεταφρασθείσης, ἐποποιίας τῶν τυχῶν τοῦ Τηλεμάχου. Δὲν διατάζομεν δὲ νὰ εἰπῶμεν μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν παρέρχων τούτων ἀθυρομάτων τοῦ εὐφραδοῦς καλάμου τοῦ Κυρίου Ἀλ. Ρ. Ραγκαβῆ, χωρὶς νὰ τὸν κολακεύσωμεν, ὅτι μόνος αὐτὸς ἠδύνατο σήμερον νὰ συγγράψῃ τερπνόν τι καὶ διδασκτικὸν συνάμα διὰ τὰς γυναῖκας, τοὺς νέους, καὶ τὸν λαὸν ἐν γένει σύγγραμμα, συμφώνως μὲ τὸ πνεῦμα, τὴν πρόοδον, καὶ τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς, καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀγωγῆς, ἥτις, ἂς τὸ ὁμολογήσωμεν, μὲ ὅλα τὰ γυμνάσια καὶ τὰ δημόσια ἢ ἴδια ἐκπαιδευτήρια δὲν εὐρίσκειται εἰς λίαν εὐάρεστον κατάστασιν. Εἰς τοῦτο μάλιστα λαμβάνομεν τὸ θάρρος νὰ τὸν παρακαλέσωμεν καὶ νὰ τὸν προτρέψωμεν. Εἴμεθα, νομίζομεν, ἐνημεροὶ πρὸς τὰ δημοσιεύμενα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ κοινῶνι συγγραμμάτια. Καὶ ξηρὰ μὲν καὶ διδασκτικὰ βιβλία ἢ φιλοκέρδεια εἰργάσατο τόσα, ὅσοι εἰσὶν οἱ ἀστῆρες τοῦ στερεώματος, μυθιστορήματα δὲ ἱστοροῦντα πάθη καὶ ἦθη ξένα βλέπομεν καθ' ἑκάστην τόσα

« Ὅσα ἄνθη καὶ φύλλα γίνονται ὄρη. »

Ἀλλὰ τὸ φῶς τῶν ἀστέρων τούτων εἶναι νοθρὸν, καὶ ἀποτρόπαιον, ἀλλὰ τὰ ἄνθη ταῦτα εἰσὶν ἰσοδύναμα, ἢ ὅση αὐτῶν εἶναι δηλητηριώδης, καὶ μεθύσκουσα διαφθείρει τὴν παρθένον εἰσέτι Ἑλληνικὴν ψυχὴν. Σύγγραμμα δὲ πρωτότυπον διὰ κοινὴν ψυχαγωγικὴν χρῆσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ δὲν γνωρίζομεν οὐδὲν, καὶ θέλομεν εὐγνωμονεῖ εἰς τὸν καταδείξοντα ἡμῖν τὸ τοιοῦτο. Ταύτην τὴν ἑλλειψίν γνοῦς καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποθιώσας καλὸς πατριώτης Μελλᾶς πρὸ καιροῦ, καὶ ὁ γέρον Νικόδημος ἐσχάτως, ἤνοιξαν ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος παλαιστραν εὐγενοῦς διαγωνισμοῦ, καὶ ταῦτα μὴ ἀγνοῶν ὁ κατὰ πάντα ἀξιότιμος συμπολίτης ἡμῶν Δέων ὁ Μελλᾶς τὸν Γερσοτάθην του συνέταξεν. Ἡ τάσις περὶ τὸ μεταφράζειν κακῶς κακὰς μυθιστορίας, ἢ περὶ τὸ ἀναλάττωσι συγγραφεῖν τοιαύτας, ἦν τινὲς ἔχουσιν σήμερον, προδίδει δεινὴν τῆς κοινωνίας νόσον, καὶ μάλιστα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν γενναϊότερα φρονήματα καὶ σπουδαιότερα ἔργα ἀπαιτεῖται παρὰ τῶν νέων καὶ ἡ μεγάλη Πατρίς, καὶ ὁ ἐν τινι γωνίᾳ ταύτης ἰδρυθεὶς πρὸς ὄραν Ἑλληνικὸς θρόνος.

Μεταξὺ τῶν πονημάτων τῶν ἐν πεζῷ λόγῳ γεγραμμένων ἐν τῷ ἀνά χειρας ἡμῶν συγγραμμάτι τοῦ κυρίου Ραγκαβῆ ἐν ἐπιγράφεται « ἡ Συνέντευξις τῆς Δρέσδης ». Ἠθέλομεν πράξει ἔργον ἀδίκου ἐπικριτοῦ ἂν παρετρέχαμεν τοῦτο ἐν σιωπῇ, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἀξιολογώτερον.

Εἶναι δὲ τοῦτο διάλογος μεταξὺ Ναπολέοντος Α' καὶ Μεττερνίγου ἐν ἔτει 1813, ὅτε ὁ λαμπρὸς κομήτης τῆς δόξης τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ δὲν εἶχε μὲν ἐκλείψει ἐντελῶς, ἀλλ' ἐκλίνε προφανῶς εἰς τὴν δύσιν του. Ἡ Αὐστρία, ὡς γνωστὸν, ἐπέμψε τότε τὸν Πρίγγιπα Μεττερνίγον πρὸς αὐτὸν ἵνα θέσῃ, εἰ δυνατόν, τὰς βάρσεις μιᾶς διαρκοῦς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης περιο-

ρίζουσα τὰς Γαλλικὰς κτήσεις κατὰ τὰς περὶ ἐθνικῆς ἰσότητος καὶ ἰσορροπίας τότε παρὰ τῶν Μοναρχῶν καὶ ὑπ' αὐτῆς προσβουμένους ἀρχάς. Ὁ Ναπολεὼν δοκιμάσας τὸ πρῶτον νὰ σκηνεύτῃ τὸν ἐπικίνδυνον ἀντίπαλον, καὶ ἀποτυχῶν, δὲν συγκατετέθη ὡς ἦτον ἐπόμενον εἰς τὰς προτάσεις του, καὶ ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν μάχην τῆς Λειψίας καὶ τὴν εἰσοδὸν τῶν Συμμάχων εἰς Παρισίους ἤλλαξε φάσιν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑπέστη τὴν Ἰλιάδα ἐκείνην τῶν παθημάτων πεπτωκότος μεγαλείου, τὴν συνδέουσαν αὐτὸν μετὰ τῆς ποιήσεως, τὴν ἀποθεώσασαν αὐτὸν μᾶλλον, ἢ αἱ νίκαι τοῦ Μαρέγγου καὶ τῆς Βαγράμης. Ἐάν κρίνομεν τὸν ἐπὶ τούτου τοῦ θέματος διάλογον τοῦ Κ. Ραγκαβῆ, ὑπ' ἐποψίν πολιτικὴν, ἐν ἀναλύσωμεν τὴν ἐν αὐτῷ λεπτόνοιαν καὶ δεινότητα, θέλομεν ἀναμφιβόλως ἐπισύρει τὰ βέλη τῶν πολιτικῶν ἀντιζήλων του, διότι θέλομεν ἐπὶ τέλους βιασθῆναι νὰ εἰπῶμεν ὅτι μόνον ὁ τοιοῦτόν τι συγγραφέας δὲν εἶναι ξένος πρὸς τὸ χαρτοφυλάκιον τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν. Ἀλλὰ φιλολογικῶς, καὶ ἐν πάσῃ γραμματικῇ εἰρήνῃ κρίνοντες αὐτὸν, τὸν θεωροῦμεν ὡς μικρὸν ἀριστοῦργημα περιποιῶν τιμὴν εἰς τὴν ποιητικὴν γραφίδα τὴν δυνηθεῖσαν νὰ παραστήσῃ τόσον ζωηρῶς καὶ τόσον φυσικῶς τοὺς ἀληθεῖς χαρακτῆρας τῶν δύο σημαντικωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπὶ πολιτικῇ, μονομαχοῦντων δὲ διὰ τῶν μᾶλλον θανασιμῶν ὄπλων τῆς μεγάλης διανοητικῆς των ἰκανότητος, ἐπὶ ζητημάτων ἀφορώντων τὴν εἰρήνην τοῦ Κόσμου. Εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι ὅσον μέγαλα εἶναι τὰ διαλεγόμενα πρόσωπα ἐν τινι συγγραμμάτι, τόσον μεγαλητέρα παρίσταται καὶ ἡ δυσχέρεια, νικηθείσης δὲ ταύτης, τόσον μέγας παρίσταται καὶ ὁ συγγραφεὺς. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ διαλόγου τούτου δὲν ἠξέυρω διὰ τί οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κυρίου Ραγκαβῆ μοι ἐφάνησαν μικροὶ ἴσως διότι τὸ πνεῦμα χαίρει πάντοτε τὰ ἀπαράγραπτα δίκαιά του.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ὕψους ἂς πέσωμεν εἰς τὰ Τάρταρα ἀπὸ τῶν σοβαρῶν εἰς τὰ κωμικά· διότι οὕτω θέλει τὸ ἐπικρινόμενον σύγγραμμα. Εἴχομεν δίκαιον καλέσαντες αὐτὸ ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου ἡμῶν ἀνοδοδῆμη πολύχρουν. Ἴδου δὲ περὶ τούτου καὶ ἕτερα ἀπόδειξις. Μεταξὺ τῶν ἐν πεζῷ λόγῳ συγγραφεύων τεμαχίων ἀπαντῶμεν τελευταῖον καὶ κωμωδίαν εἰς πρᾶξιν μίαν, διὰ τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον συγγραφείσαν κατὰ τὸ 1843 καὶ « ὁ Γάμος ἄνευ νύμφης » ἐπιγραφομένην.

Ὁ ποιήσας τὸν πρὸ καιροῦ γνωστὸν « Γάμον τοῦ Κουτρούλη » ἀρχῆς ταύτην τὴν φορὰν τὸν Κόθορον καὶ τὰς διατυπώσεις τῆς ἀρχαίας Ἀριστοφανείου σκηνῆς, καὶ ἐνεδύθη τὰ φυσικώτερα καὶ πραγματικώτερα ἰμάτια τῆς σχολῆς τοῦ Μολιέρου καὶ Γολδόβου. Πολυμάθεια, εὐφυΐα, δεινότης περὶ τὰ μέτρα τῶν ἀρχαίων, καὶ διθυραμβικὸν ὕψος εἰς τὰ χορικά ἄσματα χαρακτηρίζουσι τὸν Γάμον τοῦ Κουτρούλη ἀπλότης φυσικῆ, ἀφρονώτερον ἄλλας κωμικῶν, καὶ ἀλήθεια περὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν δρώντων προσώπων χαρακτηρίζουσι τὸν Γάμον ἄνευ νύμφης. Ἡ πρώτη

καὶ ἐκ τῆς διασκευῆς τοῦ μύθου, καὶ ἐκ τῶν μέτρων, καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως, οὔσης πολιτικῆς, διότι ὁ βάρπτης Κουτρούλης γίνεται ὑπουργὸς ἀνήκει εἰς τὴν μέσσην κωμωδίαν ἢ δευτέρα ὡς κωμωδοῦσα ἐλάττωμα ἀνθρώπινον ἀνήκει, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν νεωτέραν.

Ἔχει δὲ καὶ αὐτὴ ἡ σύντομος ὑπόθεσις τὸν χαρακτῆρα φύσει κωμικόν, καὶ τὴν φύσιν ἐτι κωμικωτέραν. — Ὁ Κύριος Ἀγροικογιάννης μεγαλοκτηματίας εἰς Ποντικὸν τρυπάν τῆς Κυναίθης μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας ὅπως νυμφευθῇ νέαν πλουσίαν, εὐγενῆ, καὶ μὲ ἀνατροφὴν τοῦ συρμοῦ· ἀλλὰ γενόμενος παίγιον Ἀθηναϊκῆς τινος σκευωρίας ἐπινοηθείσης παρὰ τοῦ ἐραστοῦ τῆς ἀνεψιᾶς του Ἀσπασίας, Ἰπουλίδης, ἀντὶ ἐκείνου νυμφεῖται τὴν ἀνεψίαν του, τὴν ὅποιαν δὲν ἤθελε νὰ νυμφεῖται, αὐτὸς δὲ ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τὴν Ποντικὸν τρυπάν του.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκφρασιν καὶ τὴν λοιπὴν λεπτομέρειαν ἢ μικρὰ αὕτη κωμωδία ἔχει πολλὴν τὴν πρωτοτυπίαν. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναφέρωμεν ὅτι, εἰς τὴν σκηνὴν ὅπου ὁ Ἀγροικογιάννης ἀγνοῶν ποίας προσφῆσεις τοῦ συρμοῦ νὰ εἴπῃ ὁ πτωχὸς εἰς τὴν Ἀρχοντοῦλάν, καὶ βάλλων τὸ φέσι του ἐπὶ τῆς τραπέζης, λαλεῖ πρὸς αὐτὴν διὰ νὰ γυμνασθῇ, ἐνθυμήθημεν τὴν πρώτην σκηνὴν τοῦ Ἀμφιτρυόνος τοῦ Μολιέρου, ὅπου ὁ δειλὸς Σωσίας ἀγνοῶν πῶς νὰ ἐξιστορήσῃ τὰ κατὰ τὴν μάχην (ἦν διὰ φόβον οὐδὲ εἶδε κἄν), βάλλει τὸν φανὸν ἐν ἐκράτει χαμικί, ὑποθέτων ὅτι εἶναι ἡ κυρία του, καὶ γυμνάζεται τὴν διήγησιν τῆς μάχης. Φέρει δὲ καὶ ἀλλοχοῦ ἢ κωμωδία χρωματὰ τινα τοῦ Bourgeois Gentilhomme, εἰς δὲ τὴν ἦ σκηνὴν τοῦ Πηδρακούλη, ἐνθυμείται τις ἐν μέρει τὰς Precieuses ridicules τοῦ Γάλλου κωμικοῦ. Ὡς μικρὸν προσέτι ἀνωμαλίας ψέγμα ἐφάνη ἡμῖν καὶ τὸ ὅτι, ἐνθ' ὁ Ἰπουλίδης λαλεῖ ἐνθουσιωδῶς εἰς τὸν Ἄνδραν περὶ τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀγροικογιάννη, ἦν ἠγάπα, (σελ. 163 σκηνὴ β') καὶ δὲν δεικνύει ἀποστροφὴν διὰ τὴν σημαντικὴν τῆς προίκα, λέγων — « Ἡ πρότασις, καθ' ὅσας ἐλαθον πληροπορίας, δὲν ἦτον εὐκαταφρόνητος. Προίξ γερὴ ! κτλ. » Ἐπὶ τέλους ἐν τῇ ὀ σκηνῇ δέγεται ταύτην μετὰ μεγάλης εὐκολίας ἄνευ προικός. Ὡς τοπικὴ δὲ ἄγνοια δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ ἀναπερόμενον (ἐν σελίδι 177) μέγα βαρέλιον τῆς ἁγίας Λαύρας· διότι τοῦτο ὑπάρχει εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἁγίαν Λαύραν. Ἄλλ' ἐν γένει ἡ κωμωδία εἶναι χαρμιοστότη καὶ ἀστειοτάτη· διὸ καὶ ἐτιμήθη διὰ τῆς μεγάλης σφύροῦς τοῦ Κοινῆ ὁσάκις ἐδιδάχθη εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Θέατρον.

Καὶ τοιαύτη μὲν εἶναι τὰ εἰς πεζὸν λόγον ἔργα τοῦ Κυρίου Ραγκαβῆ, ὧν ἕκαστον ἔχει ἴδιον χρῶμα, ἴδιαν ἀξίαν, καὶ ἴδιον κινεῖ διάφορον μεταβαίνουσαν ἡδὴ εἰς τὰ ἐμμέτρως γεγραμμένα.

Τούτων τὰ πλεῖστα ὑπάρχοντα εἰς τὸ λυρικὸν εἶδος, ἐν ἡ δῶ εἰς τὸ Σατυρικόν, καὶ τὸ πάντων σπουδαιότατον εἰς τὰ ἐπικόν, διότι εἶναι ἡ κατ' ὄκταστίχους στροφὰς μεταφράσις τῶν 6 πρώτων ἀσμάτων τῆς ἐλευθερώσεως τῆς Ἰερουσαλήμ τοῦ Τορκουότου Τάσσου.

Μεταξύ δὲ τῶν διαφόρων ποιημάτων τὰ ὅποια ὁ ἐκδότης Τυπογράφος καλεῖ μετριοφρόνως ἀπλὰ ψήγματα τῆς ποιητικῆς ῥίτης τοῦ Συγγραφέως, ἀπαντώνται πολλὰ πνέοντα χάριν Ἀνακρεόντειον, καὶ ἐρίζοντα περὶ τῶν πρωτείων μὲ τὰ ἀνθοσμίαν πνέοντα ἔπη τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου. Ἐν ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ ἐπιγραφόμενον

Καλὰ γεράματα (σελ. 240)

Εἶσαι νέα κ' εἶμαι γέρος
καὶ ἂν εἶμαι θά ἴτραπῶ;
Ἐντροπὴ δὲν εἶν' ὁ ἔρωσ'
νέος, γέρος, σ' ἀγαπῶ.

Φεύγουν χρόνια μετὰ χρόνια
φεύγουν ὥρα τους καλή!
ἄς σιτιάξωμεν τὰ χρόνια
'σ τὴν λευκὴν μου κεφαλή.

Λευκὴ εἶναι ἄλλη ἔνοια!
φθάν' ἡ αἰψά νά φουξῆ
'σ τὰ μαλλιά μου τ' ἀσημένια
τὰ μαλλιά σου τὰ χρυσά.

Τὸ πουλί τῆς Ἀφροδίτης
ἔχει ἄσπρο τὸ πτερό
ἄσπρο εἶναι τὸ κλαδί τῆς,
τὸ μυρσίνι τὸ χλωρό.

Καὶ σὺ ἄσπρη μὴ δὲν εἶσαι,
ἀνθηρὰ πορτοκαλλιά;
Μὴ λοιπὸν δυσκρεστήσαι
διὰ τ' ἄσπρα μου μαλλιά.

Ἄλλ' ἡ χάρις ἂν ἡ νέα
προχωρῆ ἀνατολή,
καὶ τῆς δύσεως ὥραία
εἶν' ἐπίσης ἡ στολή.

Μὴ νομίζεις μὲ βυτίδες
Πῶς τὸ πρόσωπον χαλᾷ;
Καὶ ἡ θάλασσα δὲν εἶδες
μὲ βυτίδες πῶς γελᾷ;

Καὶ ἂν ἄρχισαν οἱ πάγοι
νὰ μαραινῶν τὰ κλαδιά,
τὸ ξερόκλαδο ἄς πάγῃ
ἔχω πράσινη καρδιά.

'Σ τοὺς χοροὺς καὶ 'ς τὰ παιχνίδια
ρίχνω πέτρα τὸ βῆθος,
κ' ἡ καρδιά μου εἶν' ἡ ἔβρα,
δὲν γερνᾷ, δὲν ἀπαυδαί.

Ἐχω σῶμα γεραλέο,
ὅμως αἰσθημα νεπὸ,
κ' ἄσφ ζω, λαλῶ καὶ πνέω
θὴ γελῶ καὶ θ' ἀγαπῶ.

Τὴν αὐτὴν φαιδρότητα πνέει καὶ τὸ ἀκόλουθον*

Αἱ αἰτήσεις (σελ. 239).

Εἰς χρυσὰ μαλλιά ἐφόρει
κόκκινο λουλούδι ἢ κόρη.
— Δός, τὴν εἶπα, δός μ' αὐτὸ,
Κι' ἄλλο κτὰ δὲν σὲ ζητῶ.

Ἐρυθρὰ μὲ τὸ προσφῆρει,
μ' ἄσπρο σὰν τὸν κρίνον χέρι.
— Δός τὸ χέρι, δός μ' αὐτὸ,
Κι' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ.

Μὲ τὸ δίδει τὸ ἀφράτο,
καὶ τὰ μάτια ῥίχνει κάτω.
— Δός τὸ βλέμμα δός μ' αὐτὸ,
Κι' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ.

Μὴ ματιά σὰν φῶς μὲ ῥίχνει,
καὶ 'ς τὸ στόμα γέλοιο δείχνει.
— Δός φιλι 'ς τὸ στόμα αὐτό,
κι' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ.

Χεῖλη μέλι μὲ προσβάλλει,
καὶ τὸ ἄσπρο στήθος πάλλει.
— Δός τὸ στήθος δός μ' αὐτό,
κι' ἄλλο, εἶπα, δὲν ζητῶ.

Σὰν τὸ κυπαρίσσι σκύπτει,
καὶ 'ς τὴν ἀγκαλιά μου πίπτει.
— Τώρα σ' ἔχω, σὲ κρατῶ,
τίποτ' ἄλλο δὲν ζητῶ.

— 000 —

Τὴν αὐτὴν δὲ χάριν ἔχει καὶ ὁ ἀρθοπάλης. Τὰ δὲ ἐπιγραφόμενα *Θρήνος, Εὐτυχία, Ἐνθύμησις καὶ Ἔλεος* εἶναι στόνοι ἐλεγειακοὶ ψυχῆς διαπύρου, ἔχοντες κάλλος τὴν ἀρέσειαν, ὕψος τὴν ἀπλότητα, καὶ στολὴν τὴν ἀνεπιτήδευτον καὶ ἀρμονικωτάτην στιγουργίαν.

Λ * * *

(*Ἐπιταί τὸ τ ἑλός.)

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΕΜΜΕΤ.

(Σύνεχ. ἴδε φιλιάδ. 235, 236, 237 καὶ 238.)

— 000 —

Γ'.

Ὅτε ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἀνεχώρησεν εἰς τὴν στερεάν ἢ ἱρλανδίαν, ἠττημένη καὶ ἠλωτρησμένη, δὲν ἐδί-
δε πλέον σημεῖον ζωῆς ἢ εἰρήνη τῶν τάφων δι-
δέχθη τὰς σπασμωδικὰς παρὰ τῆς, αἰτῆνες προηγή-
θησαν τῆς περὶ ἐνώσεως πράξεως. Καὶ ὅμως ὑπὸ
τὴν φαινομένην ταύτην αἰνεσίαν ἐταράχθητο πάν-

τοτε διάπυρος τις ἐστία συνωμοσιῶν, ἐπισημὴ νὰ ἀναζωπυρωθῆ κατὰ τὴν ἐλαχίστην πνοὴν ἐλπίδος. Ὁ Ροβέρτος, καὶ τοὶ ταξιδεύων ὡς νέος σκοπὸν ἔχωι νὰ διασκεδάσῃ καὶ συμπληρώσῃ τὴν ἀνατροφὴν του, ἀληθῶς ὅμως ἦτο μυστικός πράκτωρ τῶν Ἠνωμένων ἱρλανδῶν ἔμελλε δὲ ταχέως ἢ ἀργὰ νὰ ἀνανεώσῃ μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ πρώτου αὐτῆς Ἰπάτου τὰς γενομένας διαπραγματεύσεις, μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ 1789 ἔτους καὶ τῆς γαλλικῆς Δημοκρατίας. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις, ὡς φαίνεται, δὲν παρουσιάσθησαν εὐνοϊκαί, καὶ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἡ ἀποστολὴ του δὲν ἦτο οὐ μόνον ἀρκούντως ὀριστικὴ, ἀλλ' οὔτε πολλὰ κατεπαύγουσα, διότι ἐπὶ δύο ἔτη περιώδευσεν εἰς τὴν Ἑυρωπαϊκὴν ἡπειρον, ἐπεσκέφθη ἀλληλοδιαδόχως τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Ἐλβετίαν, τὴν μεσημβρινὴν Γαλλίαν, καὶ τελευταίον τὰ Γάδιαιρα, συνοδοιπόρον ἔχων τὸν Ἰωάννην Ἄλλεν, ἕνα τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Κράτους Φυλακισθέντα ἄλλοτε εἰς τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ἐξελθόντα δὲ μετὰ τοῦ Θωμᾶ Ἄδδης Ἐμμετ. Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1802 ἔτους, ὅτε αἱ μετὰ τὴν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας σχέσεις διαταραχθεῖσαι, προεμήνυον τὴν ῥῆξιν τῆς ἐν Ἀμιένης εἰρήνης, ἐπανευρίσκωμεν αὐτὸν ἐν Παρισίοις, ὅπου ἐπανεῖδε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, τὸν Ἀρθούρον Ὄζνορ, τὸν Μάκ Νέθων, τὸν λόρδον Κλόγκουρρυ, καὶ ἄπαντας τοὺς πρόσφυγας ἱρλανδοὺς. Δύο μῆνας διέμεινεν εἰς Παρισίους, ὅπου εἶδε τὴν λαμπρὰν καὶ ἐλαφρὰν ἐκείνην κοινωνίαν, μεθύουσαν ὑπὸ νικῶν καὶ ἠδονῶν, ἧτις μόλις ἐξελθούσα ἐκ τῶν σκοτεινῶν τρικυμιῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀπέλαβε μετὰ χαρᾶς τῶν θαυμάτων τοῦ βίου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ πρῶτος Ἰπάτος δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε διατηρῶν σχέσεις μετὰ τῆς ἱρλανδίας καὶ τῶν ἐν Παρισίοις ἱρλανδῶν. Μελετῶν τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἀποδί-
θασιν, εἶχε στρατολογήσει τάγματα ἱρλανδικά. Μετὰ τῶν ἀποφάσεων, αἰτῆνες συνεταράχθησαν ἐσταθεῖς ἐν τῇ κεφαλῇ του, ἐσκόπει νὰ μεταχειρισθῆ τὴν ἱρλανδίαν ὡς κλειδὰ μέλλουσιν ν' ἀνοίξῃ τὸ Ἠνωμένον βασιλεῖον. Ἰπάρχουσιν εἰς τὰ γενικά ἀρχεῖα τῆς Γαλλίας περίεργα ἐγγράφα, ἀναγόμενα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ πρώτου Ἰπάτου μετὰ τῶν πρώτων ἱρλανδῶν προσφύγων. α Αἱ ὑποθέσεις τῆς ἱρλανδίας, γράφει ἐκεῖνος πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργόν, εἰσὶ τόσοι σπουδαῖαι ὥστε αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐρχομαι εἰς ἰδιαιτέρας συνεντεύξεις μετὰ τῶν ἐνταῦθα ἱρλανδῶν. β Δύο ἐπιστολαὶ διεξοδικαὶ τοῦ Θωμᾶ Ἄδδης Ἐμμετ πρὸς τὸν πρῶτον Ἰπάτον καὶ τὸν ὑπουργὸν τοῦ πολέμου, εἶναι ἀναμριβόλως ἢ ἀπάντησις εἰς τὰ προτεινόμενα. Ὁ Θωμᾶς Ἄδδης Ἐμμετ, καὶ τοὶ ὁμολογῶν πεποιθησιν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ πρώτου Ἰπάτου, καὶ τοὶ ἐπιβεβαιῶν ὅτι δὲν ἀμφιβάλλει περὶ τῆς εὐλοκίαν αὐτοῦ συμπαράξεως πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἱρλανδίας, λαμβάνει ὅμως μεγάλην φροντίδα ὡς ἐπαναλάβῃ πολλὰ ὅτι ἡ ἀποδίθασιν τῶν Γάλλων ἐπὶ τοῦ πατρῶου αὐτῶν ἐδάφους ἤθελεν

εἶσθαι τὸ σημεῖον τοῦ ὀλέθρου αὐτῶν, ἐὰν παρουσταζόντο ὡς κατακτητῆ καὶ ὄχι ὡς σύμμαχοι. α Ἀρκεῖ, λέγει, ἡ ἐλαχίστη ὑπόνοια περὶ τούτου, ἵνα ἐπαναρρίψῃ τὴν ἱρλανδίαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀγγλίας. β Ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ, κατὰ τὴν εἰς Παρισίους ἀφίξιν αὐτοῦ, συνδιελέχθη μετὰ τοῦ πρώτου Ἰπάτου, πολλάκις δὲ καὶ μετὰ τοῦ Ταλλεϋράνδου, ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Περιέργων ἦτο νὰ ἐγνωρίζωμεν ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ συνομιλία τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου καὶ τοῦ νέου ἱρλανδοῦ δυστυχῶς ὅμως ὁ Μάδδεν οὐδὲν λέγει περὶ τούτου, καὶ μάτην ἐζήτησα τὰ ἔγγραφα τῆς συνομιλίας ταύτης. Γνωστὸν δὲ μόνον εἶναι ὅτι ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἀπῆλθε δυσηρεστημένος. Ἐλεγεν ὅτι ὁ πρῶτος Ἰπάτος δὲν τῷ ἐνέπνευεν οὐδεμίαν ἐμπιστοσύνην, διότι ἐφρόντιζε περὶ τῆς ἱρλανδίας ὅσον καὶ περὶ τῆς δημοκρατίας καὶ τῆς ἐλευθερίας: ἀπὸ δὲ τὸν χεῖμαρρον τῶν λόγων αὐτοῦ τοῦτο μόνον ἐξήγαγεν, εὐλοκίαν πρόθεσιν τοῦ νὰ διακηρῖξῃ τὸν πόλεμον ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Ἐπίστευεν ἐπίσης εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ σχεδίου τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἀποδιθάσεως, καὶ εἶχεν ἀπόφασιν σταθερὰν νὰ μὴ παρέξῃ μηδὲν μέσον ὅπως θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ τῆς ἱρλανδίας. γ Οὐδόλως τοῦ Ταλλεϋράνδου ἡ ὁμιλία εὐχαρίστησεν αὐτὸν, καθόσον μάλιστα τὸν εὗρεν ὅλως ἀγνοοῦντα τὰς ὑποθέσεις τοῦ τόπου αὐτοῦ. Ἐρρόνει ὅμως ὅτι δυνατόν ἦτο νὰ τὸν καταπέσειωσιν, εἰς περιστάσειν ῥήξεως μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ὅπως ἐργασθῆ σπουδαίως διὰ τὴν ἀπελευθερωσιν τῆς ἱρλανδίας, καὶ διὰ τὴν κατάστασιν αὐτῆς εἰς δημοκρατίαν ἀνεξάρτητον, στηριζομένην ἐπὶ τῆς γαλλικῆς συμμαχίας. α Τὸ ἀξιοθαύμαστον εἶναι, λέγει ὁ Μάδδεν, ὅτι ὁ νεώτερος τῶν ἐν Παρισίοις ἱρλανδῶν, εἰδείξε περισσοτέραν ὀξυδερκίαν, σύνεσιν καὶ δυσπιστίαν εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ μετὰ τοῦ πρώτου Ἰπάτου. β Καὶ ὅμως ὁ Ροβέρτος Ἐμμετ ἦτο πολὺ ἐπιδεικτικὸς ὀνειροπολημάτων, ὅσακις ἐπρόκειτο περὶ τῆς πατρίδος του: διότι δὲν εἶναι σπάνιον νὰ εὕρῃ τις νοῦς ὀρθὸν καὶ συνετὸν, ἀμα δὲ καὶ πάθος διάπυρον ἐπισκιαζόν ἐνίοτε τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλως τε δὲν ἀπῆρθετο μέγα διορατικὸν ὅπως ἀνακαλύψῃ ὅτι ὁ πρῶτος Ἰπάτος, ἐπεμβαίνων εἰς τὰς ἐρίδας τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς ἱρλανδίας, δὲν ἠδύνατο ἄλλην πρόθεσιν νὰ ἔγῃ ἢ τὸ νὰ συμβιβασθῇ, ὡς συνήθως λέγουσι, α τὰ διαμαχόμενα μέρη. β Ἀλλ' ἡ διαίρεσις, ἡ μάλιστα αὐτῆ τῶν ἠττημένων μερίδων, εἶχεν εἰσδύσει τότε εἰς τοὺς κόλπους τῶν προσφύγων ἱρλανδῶν (1). Ἐν τῇ παραφορᾷ τοῦ κομματικοῦ πνεύματος ἱρλανδοὶ τινες, ἐν οἷς κατατάττεται καὶ ὁ Ἀρθούρος Ὁ Κόννορ, κατήντησαν νὰ ἐπιθυμῶσιν ἀλλαγὴν κυρίων μὲ πᾶσαν θυσίαν, καὶ προετίμων τῆς ἀφορήτου καταδυναστεύ-

(1) Ὑπῆρχον τότε, λέγει ὁ Μάκ Νέθων, εἰς τὴν ἱρλανδίαν τόσοι γῶμα ὅσοι καὶ ἄνθρωποι: ἐκάστη μερὶς διηρέετο καὶ ἐποδιερέετο εἰς τὸ ἐπάπειρον, καὶ εἶχεν ἰδιαιτέρον σχέδιον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ τόπου. Τοιαύτη εἶναι ἡ δυστυχία τῶν λαῶν παρ' οἷς ζωηρότης καὶ φαντασία ὑπερπεροῦσι τῆς ὀρθῆς κρίσεως.

σεως τῆς Αγγλίας τὸν ζυγὸν τῆς Γαλλίας. Ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ δὲν ἦσαν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, διὸ ἐξετίμων κάλλιον τὰς δυσκολίας καὶ τοὺς κινδύνους τῆς θέσεως. Πιθανὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ Ἰρλανδία νὰ εὑρίσκει τὸ συμφέρον αὐτῆς ἐν τῇ τοιαύτῃ μεταβολῇ ἤθελε κερδήσει τοῦλάχιστον τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, ὃ δὲ ζυγὸς τῆς Γαλλίας ἤθελεν εἶσθαι ἀναμφιβόλως ὀλιγώτερον βαρὺς τῆς τοῦ Αγγλίας, οὐδὲ θὰ ἐπεβαρύνετο ὑπὸ τῆς φυλετικῆς ἀντιπαθείας, ἥτις καθιστᾷ τόσῳ μισητὴν τὴν ξένην ἐξουσίαν. Ἄν καὶ ἦτο εὐκόλον νὰ μαντεύσῃ τις τὸν αὐτοκράτορα ὑπὸ τὸν πρῶτον ὑπάτον, οὐδὲν ὅμως ἀνήγγελλε πᾶν ὅ,τι ἀκολούθως ἐφάνη ὁ νικητὴς τοῦ Ἀρκὸλ καὶ τοῦ Μαρέγγου, ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Ἰταλίας, ἦτο εἰσέτι ἀρχηγὸς τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Καὶ ὅμως ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ ἄκων μᾶλλον καὶ ἐνδίδων εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῆς μερίδος του, συγκατετέθη νὰ διαπραγματευθῇ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἰρλανδίας μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἐπικινδύνου τούτου συμμάχου. Καὶ ἵνα καταδείξῃ εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ὅτι δὲν ἠπατάτο ἀξίων ὅτι ὁ πρῶτος Ἰπάτος δὲν ἦτο ἀξίος πίστεως, κατώρθωσε νὰ προμηθευθῇ τὸ ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τινος τοῦ Κυρίου Ὄττο, πρεσβευτοῦ τότε εἰς Λονδίνον, λεγούσης ὅτι, ἐάν ἡ Ἀγγλία ἀποβάλῃ ἐκ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς τοὺς Γάλλους πρόσφυγας, τοὺς ὑπόπτους εἰς τὸν πρῶτον Ἰπάτον, οὗτος θὰ τῇ ἀπέδιδεν ἐξ ἀμοιβῆς τὰ αὐτὰ θέτων εἰς τὴν διαθεσίν τῆς τοῦ εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας καταφυγόντας, αἵτινες ἦσαν οἱ Ἰρλανδοί, μεθ' ὧν ἐπὶ δύο ἔτη διεπραγματεύετο.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀρνήσις ὑπῆρξεν ἀμοιβαία, διότι ὁ πρῶτος Ἰπάτος ἐφάνη καὶ αὐτὸς ὀλίγον εὐχαριστημένος ἐκ τῶν συνδιαλέξεων μετὰ τῶν κυριωτέρων ἀρχηγῶν τῶν Ἰρλανδῶν προσφύγων. Ἴσως ὁ πρακτικὸς αὐτοῦ νοῦς τῷ ἐνέπνευσέ τινα καταφρόνησιν πρὸς τὰ χειμαστικά σχέδιά των ἴσως δὲ καὶ ἡ ἐμφυτος κλίσις του πρὸς τὴν ἰσχύν, ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ἦτο, παρεκίνησε αὐτὸν, καὶ τοι μισοῦντα τόσῳ τὴν Αγγλίαν, νὰ προτιμᾷ ταύτην τῆς ἀδυνατοῦ καὶ καταδυναστευομένης Ἰρλανδίας. Παρὰ τῷ στρατηγῷ Βοναπάρτῃ, ἡ ψυχὴ δὲν ἦτο ἴση μετὰ τὸν νοῦν του· καὶ μὲν ὁ ἰσχυρὸς αὐτοῦ νοῦς ἐθεώρει πάντα ὑπὸ ἐποψίν μεγάλην ἐνταυτῷ καὶ ἀληθῆ, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ὕψος τῆς ψυχῆς ἦτο ξένον εἰς αὐτόν. Ἀξιοθαύμαστος ἐν τοῖς συμβουλίαις καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀνευ ἀξιοπρεπειᾶς καὶ ἀνευ μεγαλείου εἰς Φοντενεβλώ καὶ Ἀγίαν Ἐλένην, ὅτε εὐρέθη μόνος ἀπέναντι τῆς ἀτυχίας, ἀφῆκεν ἴσως, διὰ τὴν δυστυχίαν τῆς Γαλλίας, ἀνεξάλειπτόν τινα τύπον ἐπὶ τοῦ τόπου ὃν ἐθάμβωσε καὶ ταυτοχρόνως ἐξυτέλισεν.

Ἄλλ' ἀπατώμεθα νομίζοντες ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι συνεπὴς εἰς τὸ κακὸν καὶ τὸ καλόν· πολλάκις δὲ καὶ οἱ ἐμβριθέστεροι πολιτικοὶ δὲν εἶναι οὔτε τόσῳ προνοητικοὶ οὔτε τόσῳ δολιοὶ ὅσον ὑποθέτονται. Πιθανὸν ἄρα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ πρῶτος Ἰπάτος νὰ μὴ εἶχε μηδεμίαν κακὴν πρόθε-

σιν πρὸς τὴν Ἰρλανδίαν, ἂν καὶ οὔτε διὰ τὸ μέλλον δὲν εἶχε λόγους νὰ ἐμπιστευθῇ εἰς αὐτὸν ἢ νῆτος ἐκείνη. Εἶναι μάλιστα πιθανόν ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἐγίνωσκεν ἐάν αἱ ὑποσχέσεις του ἦσαν εἰλικρινεῖς. Ὀλίγας ἡμέρας ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Θωμᾶ Ἀδδῆς ἔμμετ, ὁ στρατηγὸς Βοναπάρτης τῷ ἀπέστειλε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν.

« Ὁ πρῶτος Ἰπάτος ἀνέγνω μετὰ μεγίστης προσοχῆς τὸ ὑπόμνημα ὅπερ τῷ ἀπέστειλεν ὁ κύριος ἔμμετ τὴν 13 Ἰανουαρίου (πινόμε). Ἐπιθυμεῖ δὲ ὅπως οἱ ἠνωμένοι Ἰρλανδοὶ σκεφθῶσιν ὅτι πρόθεσιν ἔχει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἰρλανδίας. Ὁ στρατηγός, ὅστις θέλει διοικήσῃ τὴν ἐκστρατείαν, θέλει ἐφοδιασθῆ μετ' ἐπίσημα ἔγγραφα, δι' ὧν ὁ πρῶτος Ἰπάτος θέλει διακηρύξει ὅτι δὲν θέλει εἰρηνεύσει μετὰ τῆς Ἀγγλίας χωρὶς νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ περὶ τῆς Ἰρλανδικῆς ἀνεξαρτησίας· ἀλλὰ τοῦτο ἐάν ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἀξιόλογος ἐπιουρία τῶν ἠνωμένων Ἰρλανδῶν (1).

« Τὰ τῆς Ἰρλανδίας θέλουσι διευθετηθῆ ὅπως καὶ τὰ τῆς Ἀμερικῆς κατὰ τὸν παρελθόντα πόλεμον.

« Ὅποιοσδήποτε συνοδεύσῃ τὸν γαλλικὸν στρατὸν, τὸν προωρισμένον διὰ τὴν ἐκστρατείαν, θέλει θεωρεῖσθαι ὡς Γάλλος· ἐάν δὲ συλληφθῆντα δὲν μεταχειρισθῶσιν αὐτὸν ὡς αἰχμάλωτον πολέμου, ἀντεκδικήσῃ θέλει ἐκτελεῖσθαι ἐπὶ τῶν Ἀγγλῶν αἰχμαλώτων.

« Ὁ πρῶτος Ἰπάτος ἐπιθυμεῖ ἵνα σχηματισθῇ ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν ἠνωμένων Ἰρλανδῶν, καὶ δὲν βλέπει τί τὸ ἄτοπον ἐάν τὰ μέλη αὐτῆς ἐκδώσωσι διακηρύξεις καὶ φωτίσωσι τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων.

« Αἱ διακηρύξεις αὗται θέλουσι δημοσιεῦσθαι εἰς τὸν Ἄγγλον καὶ διὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων, ὅπως φωτίξωσι τοὺς Ἰρλανδοὺς περὶ τῆς πορείας ἣν πρέπει νὰ ἀκολουθήσωσι, καὶ τῶν ἐλπίδων ἃς πρέπει νὰ ἔχωσιν. Ἐάν δὲ ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη θελήσῃ νὰ συντάττῃ ἔκθεσιν τῶν τυραννικῶν πράξεων τῶν κατὰ τῆς Ἰρλανδίας ἐκτελουμένων ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, αὕτη θὰ καταχωρίζεται ἐν τῷ Μηνύματι. »

Ὅτε δὲ διεδόθη ἐν Ἰρλανδίᾳ ἡ εἰδήσις περὶ προσεχούσης ῥήξεως μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Αγγλίας, ἀμέσως ὁ τόπος ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ληθάργου εἰς ὃν εἶχεν ἐμπεσεῖ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς πράξεως τῆς ἐνώσεως. Αἱ ἐλπίδες καὶ τὰ πάθη ἀνεβρίβισθησαν, καὶ μᾶλλον αἴσιος ἀνεφάνη ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος. Ἡ δυσἀρεσκεία ἦτο τότε τόσον βαθεῖα καὶ γενικὴ, ὅσον καὶ κατὰ τὸ 1798 ἔτους. Ἰπῆρχεν ὅμως καὶ τις διαφορὰ· ὑπῆρχε δηλαδὴ ἡ ἀποθάρρυνσις ἢ ἐπακολουθούσα τὴν ἦτταν, ἐνῶ τῆς πάλης προηγείται θάρρος. « Ἐάν δὲν προσέξωμεν τὴν Ἰρλανδίαν, τὴν

(1) Ὁ πρῶτος Ἰπάτος συνέταξε μόνος τὸ ἔμνημα τῆς σημερινῆς, ἥτις ἐμελλε νὰ δοθῇ εἰς τὰ Ἰρλανδικὰ τάγματα. Ἡ σημερινὴ εἶχε χροῖμα πράσινον, καὶ ἐνθεν μὲν τὰς λέξεις ταύτας· Ἀνεξαρτησία τῆς Ἰρλανδίας, ἐνθεν δὲ Ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως.

χάνομεν, ἔγραφεν ὁ λόρδος Κάρολος Βέντιγκ. Ὁ λαὸς οὗτος εἶναι ὑπὲρ ποτε ἔτοιμος πρὸς ἀνταρσίαν ». Ἐν τινι ἐπιστολῇ τοῦ λόρδ Γρενβίλλου πρὸς τὸν μαρκεσίον Οὐελλέσευ ἀναγινώσκονται ταῦτα· « Ἀγνοῶ ἐάν ὁ πόλεμος, ὃν οἱ σοφοὶ ἡμῶν ὑπουργοὶ εἰσὶν ἔτοιμοι νὰ κηρύξωσι, σὺς κρατήσῃ ἐν τῇ Ἰνδία. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι θὰ σὺς ἐπανάδω τὸ ἐρχόμενον ἔτος εἰς Ἰρλανδίαν, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τὸ ἐρχόμενον ἔτος ἡ Ἰρλανδία θέλει εἰσέτι ἀνήκει εἰς τὴν Αγγλίαν. »

Ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ δὲν ὑπῆρξεν ὁ δημιουργὸς καὶ ὁ προαγωγὸς τῆς συνωμοσίας τοῦ 1803 ἔτους, ἂν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινε διὰ παντὸς προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἡρωϊκὴν καὶ δυστυχεῖν ταύτην ἀποπειραν. Εὐρίσκετο εἰσέτι εἰς Γαλλίαν ὅτε ἔμαθε τὴν προπαρασκευαζομένην ἐπανάστασιν· καὶ συγκατετέθη νὰ μετᾶσχῃ τῆς συνωμοσίας. Ἐνταῦθα παρατηρεῖται παρὰ τοῖς διαφόροις ιστορικοῖς ἀντιφασίς τις. Κατὰ τὸν Μάδδεν ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ ἔλαβε, πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ, τὴν ἐγκοισιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἠνωμένων Ἰρλανδῶν, τῶν ἐν Παρισίοις εὐρισκομένων. Καὶ τῶντι ὁ Μάξ Νέβων τῷ ἐνεχείρισε διακηρύξιν καλοῦσαν τὸν Ἰρλανδικὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν· ἀναγινώσκομεν δὲ ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Θωμᾶ Ἀδδῆς ἔμμετ, ὁμιλοῦσῃ περὶ τῆς σκοπούμενης εἰς Ἀμερικὴν ἀναχωρήσεως τοῦ ταῦτα· « Ἐάν αἱ περὶ πολέμου φῆμαι κυρωθῶσι, τὰ σχέδιά μας θέλουσιν ἀναμειβθῶσι ἀλλάξει, καὶ ἐκ νέου θὰ γίνωσιν ἀποπειρᾶ ἐν Ἰρλανδίᾳ. » Αἱ πρὸς τὸν πρῶτον Ἰπάτον ἐπιστολαὶ ἐπιμαρτυροῦσιν ὅτι ὁ Θωμᾶς Ἀδδῆς ἔμμετ ἤλπιζε πάντοτε προσεχῆ ἐπανάστασιν ἐν Ἰρλανδίᾳ, βοηθουμένην ὑπὸ τῶν Γάλλων. Μάλιστα βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ λόρδος Κλόγκουρρὺ ἦτο καὶ αὐτὸς συνωμότης, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τούτου φέρουσι τὰ ὄπλα, ἅτινα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὴν ἐσχόχῃν του μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1803 ἔτους. Ἐκ τούναντις ὁ λόρδος Κλόγκουρρὺ διηγείται ὅτι τὴν προτεραίαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ὁ Ῥοβέρτος ἐγκατέλιπε τοὺς Παρισίους, ἐγένεθη μετ' αὐτοῦ καὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀδδῆς ἔμμετ· ὅτι συνεζήτησαν καὶ οἱ τρεῖς τὰ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως, « καὶ ὅτι μετ' ἀκριβεῖς ἐξετάσεις, εὐρόντες τὰ μέσα ἀνεπαρκῆ, ἐπροσπάθησαν νὰ μεταπειθῶσιν τὸν ἐνθουσιώδη νέον, ὅπως μὴ περιπλεχθῇ εἰς ἐπιχείρημα τόσῳ ἐπικίνδυνον. . . . » Εἶναι πολλὰ δύσκολον νὰ διακρίνη τις τὴν ἀλήθειαν μετὰ τῶν δύο τούτων διηγήσεων τοῦ Ἀριστοῦλου Πυλίου τὴν ἀρνησιν ἀγαπῶμεν νὰ ἐπαναλαμαθῶμεν εἰς πᾶσαν ἀποτυχίαν· ἕκαστος ἀξιοῖ τότε ὅτι συνεβούλευσε νὰ μὴ γείνωσιν ὅσα ἴσως ὑπεστῆριξεν. Ὅτι δὴποτε καὶ ἂν ἐσιέθησαν ὁ Λόρδος Κλόγκουρρὺ καὶ ὁ Θωμᾶς Ἀδδῆς ἔμμετ, δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἡ ὥρα τῆς ἐνόπλου ἀντιστάσεως εἶχε παρελθεῖ διὰ τὴν Ἰρλανδίαν. « Ὅταν ἀποτυχῆν ἡ ἐπανάστασις ὑπάρχουσι πάντοτε λόγοι ἵνα διαδεχθῇ αὐτὴν ἄλλη· αἱ πρὸς ἐπιτυχίαν ἐλπίδες δὲν ἐφαίνοντο ἰκαναί. Οὐδὲν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦλθαζεν ἐν τῇ θλιβερᾷ καταστάσει τοῦ τόπου ἐ-

κείνου· αἱ ὁμολογηθεῖσαι ὑποσχέσεις κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐνώσεως οὐδόλως διετηρήθησαν· ὥστε παράπονα νέα ἐγεννήθησαν. Καὶ ὅμως προαίρεσις τις ἠπιότητος καὶ μετριότητος διεδέχθη τὴν βιαίαν καταδυναστευσιν, ἀφ' ὅτου ἡ Ἰρλανδία καταβιάσθη ἀπὸ τὸν βαθμὸν ἔθνους εἰς τὸν βωμὸν ἐπαρχίας. Ἰπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ἡ διοίκησις τοῦ λόρδου Χάρδουϊκ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἀδδινγκτον δὲν ὡμοιάζουσι τὴν τοῦ Πίτ καὶ τοῦ λόρδου Καστελρήγ. Τέλος, ἐάν θελήσῃ τις νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν δύο ἀδελφῶν, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι τοῦ μὲν ὑπῆρξεν ἀμεμπτος, τοῦ δὲ ἂν καὶ ἀξία πολλῆς συμπάθειας, δὲν εἶναι ὅμως ἀνεπίδεκτος ἐπικρίσεως. Καὶ ὅμως διὰ παντὸς θέλουσιν ἐλκύει τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν συμπάθειαν αἱ ἡρωϊκαὶ καὶ ἀηλιπισμέναι ἀποπειραὶ ὅσας ἐπιχειροῦσι τὰ ἔθνη καὶ τὰ κόμματα ὅπως ἀποφύγωσι τὸ εἰμαρμένον.

« Τί νὰ πρᾶξῃ εἰς κατὰ τριῶν; . . . . » Αἱ πλάναι αὗται εἰσὶν ἐτι καὶ σήμερον, ὡς ἐβρέθη καὶ διὰ τὰς φιλοσοφικὰς πλάνας τοῦ Λέϊβνιτς, οἱ τίτλοι τῆς ἀνθρωπίνης δόξης.

Ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ, πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ εἰς Ἰρλανδίαν, ἔσχε καὶ τελευταίαν συνέντευξιν μετὰ τοῦ πρώτου Ἰπάτου· ἐβεβαιώθη δὲ ὅτι αἱ ἐχθροπραξίαι ἐμελλον ν' ἀρχίσωσι τὸν Μάϊον, καὶ ὅτι ἡ ἀπόδασις τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ θὰ ἐγίνετο τὸν Αὐγούστον. Πάντα συνευθίσθησαν ὅπως ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἰρλανδίας συμπέσῃ μετὰ τὴν εἰς Ἀγγλίαν ἐκστρατείαν. Εἰς ταῦτα περιορίσθη ἡ διαπραγματεύσις μετὰ τοῦ πρώτου Ἰπάτου. Ὁ Ῥοβέρτος ἔμμετ ἔδειξε πάντοτε ἀκατανόητον ἀποστροφὴν εἰς τὸ νὰ προῖῃ περαιτέρω, εὐκόλυνον τὴν μετάθεσιν τῶν Γάλλων εἰς τὸ Ἰρλανδικὸν ἔδαφος. Τίς οἶδε τί ἤθελε συμβῆ, ἐάν ἡ ἐκστρατεία ἐγίνετο καὶ ἐάν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Δουβλίνου ἐπετύγχανεν; Αἱ ὑποθέσεις αὗται οὐδὲν παράδοξον ἢ ἀδύνατον ἔχουσιν, ὅταν τις δὲν πιστεύῃ εἰς τὸ καθεῖμαρμένον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οἱ βλέποντες τὰ γεγονότα ἐξ ἀνάγκης παραγόμενα τὰ μὲν ἐκ τῶν δὲ, ἔπρεπε νὰ ἐφαρμόσωσιν εἰς τὴν πρόβῃσιν τοῦ μέλλοντος τοὺς νόμους οἵτινες τοῖς φαίνονται τόσον σαφεῖς ἐν τῷ παρελθόντι. Ἀρκεῖ νὰ ἐζησῆ τις ἐν ἐποχῇ ἐπαναστάσεως, ἵνα πεισθῇ πόσον τὰ ἀπροσδόκητα καὶ ἀπροόρατα συμβᾶματα διοικουσι τὸν κόσμον. Κατὰ τινὰς στιγμάς, ἀνευ οὐδενὸς φαινομένου λόγου, ὁ τροχὸς στρέφει πρὸς ταύτην τὴν διεύθυνσιν, ἐνῶ κάλλιστα ἠδύνατο νὰ στραφῇ καὶ πρὸς τὴν ἀντίθετον. Τοιαύτη ἦτο καὶ τοῦ πρώτου Ἰπάτου ἡ γνώμη. Διὰ τῆς θαυμασίας ἐμφύτου ῥοπῆς καὶ τῆς βαθεῖας πείρας αὐτοῦ, ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ διεύθυνσις τῶν μεγάλτερων γεγονότων, πολυλάκις ἐξορτάται ἐκ τῆς τύχης τῶν ἐλαχίστων περιπτώσεων. « Πόθεν κρέμαται ἡ τύχη τῶν ἐπικρατειῶν! ἔλεγεν εἰς Ἀγίαν Ἐλένην Ἐάν ἀντι τῆς ἐκστρατείας ἐν Αἰγύπτῳ, ἐπεχείρουν τὴν εἰς Ἰρλανδίαν, καὶ ἐάν μικρὰ τινα ἐμπόδια δὲν ἀνεβλάλλον τὴν εἰς Βολωνίαν ἐκστρατείαν μου, ποῦ ἤθελεν εἶσθαι σήμερον ἡ Αγγλίς; »